

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Mikuláš Pešta

**Snaha Velké Británie o přistoupení k EHS v letech 1961-1963
a reflexe francouzského veta v britském tisku a britské společnosti**

**The Effort of Great Britain to the Accession to the EEC in the Years
1961-1963 and the Reflection of French Veto in the British Press
and in the British Society**

Vedoucí bakalářské práce

Doc. PhDr. Martin Kovář, Ph.D.

Praha 2011

Děkuji vedoucímu své bakalářské práce, doc. PhDr. Martinu Kovářovi, Ph.D.,
za ochotu, trpělivost a cenné připomínky.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, výhradně s využitím uvedených pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne:

podpis:

Abstrakt

Práce analyzuje proměnu britské zahraniční politiky na počátku šedesátých let dvacátého století a kroky, které konzervativní vláda Harolda Macmillana učinila ve snaze získat členství v Evropském hospodářském společenství. Významná část textu je věnována postoji politických stran, vlivných politiků, tisku, významných institucí a veřejnosti k otázce vstupu. Prostor je také věnován průběhu jednání se zástupci zemí EHS a jeho ukončení, dále rozboru reakce britských i evropských politiků a britského tisku na způsob, jakým žádost vetoval francouzský prezident Charles de Gaulle.

Abstract

The thesis analyses the change of British foreign policy in the beginning of 1960s and the moves which the Harold Macmillan's Conservative government made in order to gain the membership in the European Economic Community. A significant part of the text is devoted to the attitudes of the political parties, influential politicians, the press, important institutions and the public to the entry. A space is devoted to the process of negotiations with the representatives of the EEC and their breaking-up, and also to the analysis of the reactions of British and European politicians and British press to the way in which the appeal was vetoed by French president Charles de Gaulle.

Klíčová slova: Velká Británie, EHS, ESVO, Evropská integrace

Key words: Great Britain, EEC, EFTA, European Integration

Obsah

Úvod.....	7
Vztah Velké Británie k evropské integraci do roku 1960	10
Integrační proces 1945-1955	10
Jednání o EHS	13
Jednání o FTA	16
ESVO.....	19
Příhláška do EHS a názory na vstup ve Velké Británii.....	23
Macmillanův obrat	23
Postoje ke vstupu v Konzervativní straně a ve vládě	28
Postoje ke vstupu v opozici	32
Postoje nátlakových a sektorových skupin.....	35
Tisk a veřejnost	39
Průběh a konec jednání	42
Bruselská jednání	42
Veto	44
Reakce na veto a ukončení jednání	48
Reakce Pětky	48
Reakce v Británii	51
Závěr	55
Prameny a literatura	59
Prameny	59
Literatura	59
Tisk.....	60

Seznam zkratek

ACML	<i>Anti – Common Market League</i> ; Liga proti spoločnému trhu
CIA	<i>Commonwealth Industries Association</i> ; Průmyslová asociace Commonwealthu
CMC	<i>Common Market Campaign</i> ; Kampaň za Společný trh
EHS	Evropské hospodářské společenství
EOS	Evropské obranné společenství
ESUO	Evropské společenství uhlí a oceli
ESVO	Evropské sdružení volného obchodu
FBI	<i>Federation of British Industry</i> ; Federace britského průmyslu
FBM	<i>Forward Britain Movement</i> ; Hnutí pokrokové Británie
FTA	<i>Free Trade Area</i> ; Zóna volného obchodu
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organisation</i> ; Organizace severoatlantické smlouvy
NFU	<i>National Farmers Union</i> ; Národní farmářská unie
OECD	<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i> ; Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OEEC	<i>Organisation for European Economic Co-operation</i> ; Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci
OSN	Organizace spojených národů
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
TUC	<i>Trade Union Congress</i> ; Odborový kongres
USA	<i>United States of America</i> ; Spojené státy americké
ZEU	Západoevropská unie

Úvod

Šedesátá léta byla ve formování Evropských společenství klíčová. Po založení Evropského hospodářského společenství (které bylo stěžejní) a prvních letech úspěchů a entusiasmu přišel první vážný rozkol; důležitou úlohu v něm hrál francouzský prezident generál Charles de Gaulle. Do svého postavení se dostal po alžírské krizi a přetvořil Francii v prezidentskou republiku. Když si v Africe uvolnil ruce a posílil mezinárodní postavení Francie, rozhodl se také více přizpůsobit svým představám uspořádání Evropy. Míra integrace podle jeho názoru již dosáhla svého vrcholu a Společenství se mělo formovat do „Evropy států“ - tedy států, které by si udržely svou suverenitu a jejichž spolupráce by se odehrávala především na mezivládní úrovni. Odlišný postoj zastávaly země Beneluxu – Evropa se podle jejich názoru měla dále federalizovat, s čímž de Gaulle zásadně nesouhlasil.

Obdobnou představu jako francouzský prezident měla také britská konzervativní vláda Harolda Macmillana. Británie si nepřála být součástí evropské federace a přílišná míra integrace byla také hlavním důvodem, proč Londýn nepřistoupil k Římským smlouvám od samého začátku a proč místo toho raději vytvořil se šesti dalšími evropskými státy vlastní organizaci (Evropské společenství volného obchodu). Ta však nepřinesla očekávané výsledky a Spojené království tak začalo na začátku šedesátých let usilovat o vstup do EHS. Generál de Gaulle však jednání o britské účasti rozhodně a velmi svérázně ukončil, stejně jako druhý pokus labouristické vlády Harolda Wilsona v roce 1967. Vznikla tak krize, která byla vyvolána rozdílnými názory na rozšiřování a směřování Společenství, de Gaullovým autoritativním přístupem a jeho úzkým spojenectvím se spolkovým kancléřem Konradem Adenauerem, které vzbuzovalo v menších státech obavy. Spory se podařilo vyřešit, ale jejich následky jsou patrné dodnes.

Aktuálnost tématu a jeho přímé důsledky v současnosti jsou také hlavním důvodem, proč jsem si jej zvolil pro svou bakalářskou práci. Dalším důvodem je také přes nesmírný vliv na dnešní uspořádání Evropy jistá „upozaděnost“ těchto dějů, které se odehrávaly ve stínu další vrcholící krize studené války. Nejedná se na první pohled o strhující příběh; konflikty nejsou řešeny na bojištích, ale u jednacích stolů. Přesto mají i tyto dějiny svůj půvab – vždyť i ony jsou při bližším zkoumání plné zvratů, vítězství a porážek.

Práce je zaměřena na vztah Velké Británie k evropskému integračnímu procesu a k myšlence jejího vlastního členství ve Společenstvích.

První část se věnuje postavení Spojeného království v poválečném světě – jak reálnému, tak i tomu, jež žilo v britských představách. Británie si totiž změnu své mezinárodní pozice uvědomovala až postupně a se zpožděním. Zároveň jsem se snažil postihnout základní vývoj formování evropských organizací od roku 1950 – tedy Evropské společenství uhlí a oceli a Evropské obranné společenství – a postoj Londýna k těmto procesům. Samostatnou podkapitolu pak tvoří vyjednávání o vzniku Evropského hospodářského společenství a Evropského společenství pro atomovou energii a podpis smluv v Římě. V závěru této kapitoly jsem zkoumal reakci Velké Británie na vytvoření Společného trhu – tedy vlastní alternativa, která měla EHS nahradit, a posléze vznik nové samostatné organizace, sdružující sedm jiných evropských států (Evropské sdružení volného obchodu).

Druhá část popisuje dění v Británii ve vztahu k Evropě mezi léty 1960 a 1962. V první řadě je to změna zahraniční politiky a postupný příklon k variantě členství v EHS. Dále pak samotné podání přihlášky a následné rozdělení společnosti v otázce britského zapojení do evropských struktur a opuštění úzkých vazeb na země Commonwealthu. Práce sleduje postupnou politizaci tématu a rostoucí zájem veřejnosti. Zaměřil jsem se na postoje hlavních politických stran, které byly v dané otázce značně vnitřně rozdělené, a nejdůležitějších politických osobností, jež snažily zvrátit postoje stran na tu či onu stranu. Dále jsem se věnoval názorům na vstup do EHS v tisku a médiích, ve veřejnosti a v hlavních odborových, zemědělských a průmyslnických organizacích a míře jejich vlivu na vládní politiku a na profilování názorů politických stran.

Třetí kapitola analyzuje průběh jednání, která vedla Británie se zástupci Společenství, poukazuje na hlavní překážky a sporné body (především odlišný systém britského zemědělství, vazby na Commonwealth a ESVO). Značná část této části se také věnuje osobnosti a názorům francouzského prezidenta de Gaulla, jeho výhradám k britské účasti v EHS a nakonec jeho nesouhlas, vyjádřený na tiskové konferenci v lednu 1963.

V poslední kapitole jsou rozebrány reakce na prezidentovo jednostranné odmítnutí, jeho důsledky a nástin dalšího možného vývoje Británie i Společenství z tehdejšího pohledu. Pozornost je věnována jak reakcím britských politiků a médií, tak také předních evropských osobností.

K vypracování tématu jsem použil řadu dokumentů ministerstva zahraničí Spojeného království (*Foreign Office*), nalezených v Národním archivu v Kew (*The National Archives, Kew*) v Londýně. Jedná se především o zápisy z jednání v Bruselu mezi Británií a zástupci EHS lednu a únoru roku 1963, tedy bezprostředně před de Gaullovým vetem a po něm. Dále je to korespondence pracovníků ministerstva zahraničí se členy britské delegace v Bruselu, velvyslancem v Paříži dalšími diplomaty. Část použitých pramenů tvoří také záznamy projevů předních britských i evropských osobností a jejich rozhovorů s novináři.

Vycházel jsem také z množství cizojazyčných odborných publikací; v češtině k dané problematice dosud nevznikla ucelená práce. Blízké mému tématu byly zejména tituly *British Politics and European Unity: Parties, Elites, and Pressure Groups* autora R. J. Liebera, *An awkward partner: Britain in the European Community* S. George, *Euroscepticism in contemporary British Politics: Opposition to Europe in the British conservative and labour parties since 1945* A. Forstera, z francouzské provenience pak *Le général de Gaulle et la construction d'Europe (1940-1966), Tome I et II* E. Jouvea. Dále jsem použil řadu monografií, jež se dané otázky dotkly jen částečně nebo okrajově. Z odborných článků jsem pracoval zejména s textem *Why the General Said No* G. Warnera a *General de Gaulle and the Anglo-Saxons* D. Thompsona.

Dále jsem čerpal z několika britských deníků a týdeníků, zejména při analýze reakce na veto prezidenta de Gaulla a na způsob, jakým dal své mínění najevo. Jednalo se tedy především o tisk z ledna a února roku 1963. Z dané doby pochází také řada novinových článků, zabývajících se možnostmi další britské zahraničně-politické orientace.

První kapitola

Vztah Velké Británie k evropské integraci do roku 1960

Integrační proces 1945-1955

Postavení Velké Británie po druhé světové válce bylo v Evropě ojedinělé. Jednalo se o vítěznou mocnost, jejíž význam zvyšovalo impérium a později vůdčí postavení v Commonwealthu s takřka třemi čtvrtinami miliardy obyvatel.

Obecnou koncepci její poválečné zahraniční politiky formuloval Winston Churchill, který definoval tzv. tři kruhy, v nichž by se měla Británie pohybovat. Prvním kruhem byl „zvláštní vztah“ (*Special Relationship*) se Spojenými státy americkými, druhým Commonwealth a až třetím západní Evropa. Clement Attlee¹, jenž se stal premiérem po volbách z července 1945, tuto koncepci bez větších výhrad přijal za svou. Problém spočíval v tom, že výše uvedené první dva kruhy se ukázaly být překážkou k tomu třetímu.

Na preferenci transatlantického vztahu se shodly obě hlavní britské politické strany. Labouristé i toryové sice považovali USA za silnějšího, ale méně zkušeného partnera. Londýn byl odhodlán Washingtonu, který se po letech v izolaci opět ocitl na mezinárodní scéně, poskytnout rady, jak se ve světové politice pohybovat; Spojené státy o ně však projevovaly malý zájem. Když poté podpořily návrhy, aby se Spojené království zapojilo do západoevropské integrace, bylo to pro Brity spíše znamením, že Američané jejich rady skutečně potřebují.²

Commonwealth podle většiny Britů významně posiloval jejich mezinárodní postavení. Navíc do jeho zemí směřovalo v roce 1948 40 % britské výroby a na obchodu s nimi závisela všechna odvětví průmyslu. Commonwealth kromě toho představoval nostalgické dědictví po impériu a u většiny veřejnosti měl širokou podporu.³

Churchillův postoj k evropské integraci byl velmi pozitivní, ale měla se podle jeho představ odehrát bez britské účasti. Británie totiž podle něj nadále hrála úlohu

1 Clement Attlee (1883-1967), britský labouristický politik. Člen Churchillova válečného koaličního kabinetu, v letech 1945-1951 premiérem Spojeného království.

2 George, S., *An awkward partner. Britain in the European Community*, Oxford 1998, s. 15.

3 George, S., c. d., s. 15.

světové velmoci, silou srovnatelné s USA nebo SSSR. Válečný premiér sice uvažoval, že by se mohla stát hlavou sjednocené západní Evropy, ale stála by mimo regionální spolupráci založenou na federaci.⁴

Labouristická vláda Clementa Attleeho se angažovala ve čtyřech nových mezivládních projektech: 1) Smlouva z Dunkerqueu z roku 1947 o vojenské spolupráci mezi Spojeným královstvím a Francií, roku 1948 rozšířená tzv. Bruselským paktem o země Beneluxu (aliance byla založena především na obranu před Sovětským svazem); 2) Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (*Organisation for European Economic Co-operation*; OEEC), založená v roce 1948 ke koordinaci a správě americké pomoci Evropě v rámci Marshallova plánu; 3) NATO, jež vzniklo po podpisu Washingtonské smlouvy v dubnu roku 1949; 4) Rada Evropy, vytvořená v květnu 1949, sdružující evropské demokratické státy.

Když ale padly návrhy na další možnou integraci, například v podobě celní unie (ať už v rámci OEEC nebo menšího počtu počtu zemí), Británie přijala zamítavé stanovisko. Argumentovala, že evropské problémy jsou problémy světovými a vytvoření exkluzivního trhu by je nevyřešilo.

Dne 9. května 1950 navrhl francouzský ministr zahraničí Robert Schuman⁵ spojení francouzských a německých trhů s uhlím a ocelí (Schumanova deklarace) s tím, že se může přidat kterýkoli další stát. Společný trh s těmito dvěma komoditami se měl stát prvním krokem k vytvoření všeobecné hospodářské unie a podle představ Jeana Monnet⁶, jednoho z autorů deklarace, k federální Evropě. Britové reagovali podle očekávání zamítavě, ale nebyli zdaleka jediní, kdo se obával ztráty hospodářské suverenity. Ministr financí Stafford Cripps poslal své zástupce na schůzku s Monnetem, ta ale k ničemu nevedla. Jak poznamenal jeden z účastníků schůzky, „Britové mluvili o podmínkách zvýšení dovozu francouzského hovězího... a Francouzi mluvili o nadnárodní konstrukci, která má spojit dvě ekonomiky v jednu“.⁷ Britové vždy chtěli vědět, co se pod těmi vzletnými frázemi doopravdy

4 Forster, A., *Euroscepticism in contemporary british politics. Opposition to Europe in the British Conservative and Labour Parties since 1945*, London – New York 2002, s. 11.

5 Robert Schuman (1886-1963), francouzský křesťansko-demokratický politik. V letech 1947-1948 a znovu v roce 1948 premiérem Francie, v letech 1948-1953 ministrem zahraničí. Považován za jednoho z tzv. Otců zakladatelů Evropských společenství.

6 Jean Monnet (1888-1979), francouzský politik. V letech 1952-1955 předsedou Vysokého úřadu ESUO. Považován za jednoho z tzv. Otců zakladatelů Evropských společenství.

7 Beloff, M., *New Dimensions in Foreign Policy: a Study in British Administrative Experience, 1947-59*, London 1961, citováno v Lieber, R. J., *British politics and European Unity. Parties, Elites, and Pressure Groups*, Berkeley – Los Angeles – London 1970, s. 21.

skrývá, ale pro Monneta to byl jen důkaz o jejich špatném přístupu.⁸

Po třech týdnech jednání vyhlásil Schuman nadnárodní charakter projektu jako nediskutovatelný – kdo se chtěl připojit, musel ho přijmout. V červnu Attlee oficiálně britskou účast odmítl. Nemohl přijmout sdílení britských zdrojů s ostatními zeměmi a vytvoření nadnárodní autority, jejíž rozhodnutí by byla závazná.

Jakmile Schuman s Monnetem poznali, že se Britové podílet nehodlají, pokračovali dál bez nich. Je pravděpodobné, že s britskou účastí od začátku vůbec nepočítali – britský ministr zahraničí Ernest Bevin⁹ například nebyl ani dopředu informován, že dojde oznámení Schumanovy deklarace, zatímco šéf diplomacie USA Dean Acheson ano. Uhlí a ocel byly navíc komodity, které se v kontinentálních zemích potýkaly s problémy, jež by mohl společný trh vyřešit – nemohlo to však být výhodné pro Británii, která krátce předtím znárodnila uhelné doly a hutnictví právě znárodňovala.¹⁰

Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO) vzniklo po podpisu Pařížské smlouvy 18. dubna 1951. Jejími členy se kromě Francie a Spolkové republiky Německo staly také Itálie, Belgie, Lucembursko a Nizozemsko.

Winston Churchill¹¹ nebyl zastáncem britské účasti v ESUO, ale přimlouval se alespoň za účast v jednáních. Z toho důvodu vnímali představitelé tzv. Šestky (zemí ESUO) Konzervativní stranu jako pro-evropskou a hodně od ní očekávali, když v říjnu roku 1951 vyhrála volby a sestavovala vládu. Churchill, který se opět stal premiérem, ale k jejich zklamání zahraničně-politický kurs příliš nezměnil.¹² Zvláště staronový ministr zahraničí Anthony Eden¹³ se k integračním procesům na kontinentě stavěl velmi zdrženlivě.

Na začátku padesátých let začal prezident USA Harry S. Truman naléhat na znovuvyzbrojení SRN. Německo mělo mít opět svou armádu, ale bez generálního štábu a podléhající mezinárodní kontrole. Washington dostal na svou stranu postupně

8 Lieber, R. J., *British Politics and European Unity. Parties, Elites, and Pressure Groups*, Berkeley – Los Angeles – London 1970, s. 21.

9 Ernest Bevin (1881-1951), britský labouristický politik. Ve válečném kabinetu zastával funkci ministra práce (1940-1945), v labouristické vládě Clementa Attleeho sloužil jako ministr zahraničí (1945-1951).

10 George, S., c. d., s. 20.

11 Winston Churchill (1874-1965), britský konzervativní politik. Od roku 1908, kdy se stal poprvé ministrem, vystřídal řadu vládních míst. Za druhé světové války byl premiérem (1940-1945), znovu pak v letech 1951-1955. v roce 1953 dostal Nobelovu cenu za literaturu. Považován za jednoho z největších státníků dvacátého století.

12 Lieber, R. J., c. d., s. 23.

13 Anthony Eden (1897-1977), britský konzervativní politik. V letech 1935-1938, 1940-1945 a 1951-1955 ministrem zahraničí, v letech 1955-1957 premiérem.

všechny členy Severoatlantické aliance kromě Francie, která se obávala případného ohrožení ze strany Německa, a Belgie.¹⁴ Francouzi tedy přišli s vlastním řešením. Přednesl jej v říjnu 1950 premiér René Pleven a spočívalo ve vytvoření jednotné evropské armády, která by zahrnovala i německé jednotky. Správu měla zajišťovat nová organizace, nazvaná Evropské obranné společenství (EOS). Návrh smlouvy byl zveřejněn v únoru 1952.

V jednáních o EOS se angažovala také Velká Británie, ačkoli v jejich úspěch příliš nevěřila. Edenovi projekt připadal příliš nadnárodní a málo atlantický, a proto se snažil EOS více zapracovat do struktur NATO. Jiným jeho řešením, předloženým v březnu 1952, bylo všechna vznikající západoevropská společenství (EOS a ESUO) podřídit Radě Evropy. V té době ale už britská diplomacie ztrácela důvěru, její taktiky byly považovány za záměrně škodlivé.¹⁵

Monnet chtěl státní suverenitu odbourávat postupně a obával se, že v oblasti vojenství budou v této rané fázi s integrací potíže.¹⁶ Jeho obavy byly oprávněné; ke krachu EOS navíc došlo v zemi, odkud vzešlo. Francouzský parlament odmítl 30. srpna 1954 hlasy gaullistů a komunistů smlouvu o EOS ratifikovat.

Projekt EOS zanikl a iniciativu převzali Britové, kteří se (stejně jako Francouzi) obávali, že se USA pokusí vyzbrojit Německo samy a to se tak stane hlavním partnerem Washingtonu v Evropě. Eden navrhl rozšířit Bruselský pakt o Itálii a SRN, na jejíž remilitarizaci by se tak dohlíželo. Do Paříže byla ještě téhož roku svolána konference, která rozhodla o vytvoření Západoevropské unie (ZEU) rozšířením Bruselského paktu. Německo mělo opět získat plnou suverenitu a také vstoupit do NATO. Pařížské smlouvy získaly povětšinou kladné ohlasy; největší výhrady měla Francie, která je ratifikovala jen těsnou většinou.¹⁷

Prosazení britské varianty se stalo jedním z největších úspěchů Edena jakoministra zahraničí. Ze ZEU se přesto nestala významná mezinárodní instituce. Otázky bezpečnosti řešilo stále v první řadě NATO.

Jednání o EHS

V polovině padesátých let se evropský integrační proces ocitl na křižovatce.

14 Gerbet, P., *Budování Evropy*, Praha 2004, s. 98.

15 Forster, A., c.d., s. 12.

16 George, S., c. d., s. 24.

17 Gerbet, P., *Budování Evropy*, s. 120.

Vyvstala otázka, zda pokračovat v sektorové integraci započaté s ESUO, nebo jít přímo za obecným společným trhem. Iniciativy se opět chopil Jean Monnet, který vytvořil plán na rozšíření pravomocí ESUO a zavedení nových struktur pro společný rozvoj jaderné energie. Plán pak předal k rozpracování belgickému ministru zahraničí Paulu-Henrimu Spaakovi.¹⁸ Ten se obával neúspěchu a založil svůj jen na mezivládní spolupráci; z Paříže, Bonnu a Říma i přesto přišly zdrženlivé odpovědi. Naopak ministři zahraničí Nizozemska a Lucemburska Johann Beyen a Joseph Bech se vyjádřili velmi nadšeně. Beyen šel dokonce ještě dál a navrhoval kompletní společný trh a společný parlament.¹⁹ Benelux se naopak díval skepticky na francouzsko-německou spolupráci a žádal záruky pro menší státy.

Spolkový kancléř Konrad Adenauer²⁰ se návrhu stavěl celkem příznivě, ale představoval si jadernou spolupráci spíše s USA a Velkou Británií. Proti byl naopak vlivný ministr hospodářství Ludwig Erhard.²¹ Italové navrhovali, aby k rozhovorům byly připuštěny i další země, zejména Británie. Ve Francii jednotné stanovisko neexistovalo, v Národním shromáždění byla nadále silná skupina poslanců proti, ale někteří důležití členové vlády (jako ministr zahraničí Pinay) měli ke Spaakově návrhu kladný postoj.²²

Ministři zahraničí Šestky Gaetano Martino, Joseph Bech, Johann Beyen, Paul-Henri Spaak, Walter Hallstein a Antoine Pinay (kteří byli všichni proevropští) se sešli 1. a 2. června 1955 na konferenci v Messině. Jejich vize se sice lišily, ale dohodli se, že vypracování příštích smluv obstará mezivládní komise, do jejíhož čela byl zvolen Spaak.

Komise se poprvé sešla v Bruselu 9. července a skládala se z národních delegací s experty, zástupců OEEC, Rady Evropy a ESUO. Většina delegací byla proevropská. Největší Spaakovou oporou byli zástupci ESUO Pierre Uri a Hans von der Groeben. Za Francii se zúčastnil Félix Gaillard, starý spolupracovník Monnetův.

Výsledek jednání zpracoval Uri a vstoupil ve známost jako Spaakova zpráva.

18 Paul-Henri Spaak (1899-1972), belgický socialistický politik. Před válkou i po ní působil krátce jako premiér, mezi léty 1954-1958 a 1961-1966 jako ministr zahraničí. Zastával četné funkce v mezinárodních organizacích, včetně generálního tajemníka NATO (1957-1961). Považován za jednoho z tzv. Otců – zakladatelů Evropských společenství.

19 Gerbet, P., 1957, *La Naissance du Marché Commun*. Bruxelles 2007, s. 78.

20 Konrad Adenauer (1876-1967), německý křesťansko-demokratický politik. Před druhou světovou válkou působil jako starosta Kolína nad Rýnem, po ní se stal prvním spolkovým kancléřem (1949-1963).

21 Ludwig Erhard (1897-1977), německý křesťansko – demokratický politik. Od roku 1949 ministrem hospodářství, mezi léty 1963 a 1966 spolkový kancléř.

22 Gerbet, P., 1957, *La Naissance du Marché Commun*, s. 82.

Ta říkala, že sektorální postupná integrace by byla příliš nákladná a doporučila vytvoření společného trhu. Francouzský inženýr Louis Armand vytvořil plán, v němž definoval obrysy budoucího jaderného společenství – Euratomu. Z institucionálního hlediska se zpráva inspirovala u ESUO, ale zdržela se nadnárodního charakteru organizace, proti němuž se stavěla Paříž a částečně také Bonn. Politicko-ekonomické problémy měla řešit Rada ministrů vyslaných vládami, vnitřní funkční záležitosti měla mít na starosti nezávislá Evropská komise.

Spaakova zpráva byla vydána 21. dubna 1956 a setkala se s příznivějšími ohlasy než první Spaakův návrh. Německo již bylo vstřícnější, Adenauer chtěl spolupracovat (hlavně s Francií) a zprávu přijal i přes Erhardův nesouhlas. Také ve Francii panovala pozitivnější nálada, ve volbách z ledna toho roku gaullisté ztratili a vládu sestavovali proevropští socialisté.²³

Nová mezivládní jednání začala 29. června na belgickém zámku Val-Duchesse stále pod Spaakovým předsednictvím (Druhá Spaakova komise). Navzdory závažnosti některých neshod probíhala jednání rychle a efektivně, většina delegací měla skutečnou vůli dosáhnout společného cíle.²⁴ Situace byla pořád nejistá ve Francii, která se zasazovala o Euratom, ale nebylo jisté, zda projde parlamentem smlouva o EHS. Francouzi měli protekcionistické hospodářství a společného trhu se obávali. Ze všech delegací se stavěli nejnekompromisněji a při závěrečné revizi si vyžádali nejvíce ústupků, k nelibosti Němců a Nizozemců, kteří si přáli společný trh co nejširší a nejliberálnější.²⁵

Zástupci Šestky podepsali Římské smlouvy 25. března 1957 v Kapitolu a do konce roku všechny parlamenty jejich zemí smlouvu ratifikovaly. EHS a Euratom začaly fungovat od 1. ledna 1958. Instituce společenství byly umístěny do Bruselu.

Britové se o jednání příliš nezajímali. Selhání EOS jenom posílilo jejich přesvědčení, že integrační postupy a metody Šestky jsou zcela chybné a nechápali, proč se Šestka krátce po neúspěchu pouští do tak gigantického projektu.²⁶ Na jednání sice poslali svého pozorovatele z ministerstva obchodu, ale nevěřili v jejich úspěch. Ministr zahraničí Harold Macmillan²⁷ řekl krátce po messinské konferenci v červnu 1955, že „starý plán federální Evropy... se nyní vytratil a my bychom toho neměli

23 Gerbet, P., 1957, *La Naissance du Marché Commun*, s. 89.

24 Gerbet, P., *Budování Evropy*, s. 138.

25 Gerbet, P., *Budování Evropy*, s. 138.

26 George, S., c. d., s. 22.

27 Harold Macmillan (1894-1986), britský konzervativní politik. V padesátých letech zastával postupně funkce ministra bydlení, obrany, zahraničí a financí, v letech 1957-1963 premiérem.

litovat²⁸.

Ze spolupráce ministerstva obchodu a financí ale vzešlo nové řešení, nazvané Plán G. Ten počítal s vytvořením průmyslové zóny volného obchodu (*Free Trade Area*; FTA) z OEEC bez společného cla vůči třetím zemím. To by Británii dovolilo uchovat si jako hlavního obchodního partnera Commonwealth. Do značné míry sloužil ale Plán G pouze k narušení jednání Spaakovy komise.²⁹

Svého pozorovatele Británie stáhla v listopadu téhož roku, když se jí zdálo nesmyslným nadále zůstat. Nové pozvání od Spaaka dostala k dalším jednáním v červnu 1956, ale rozhodla se zůstat vně. Důvodem byla i tentokrát nedůvěra v úspěch, i když už se vládě začala objevovat varování, že pokud EHS uspěje, bude to pro Británii nevýhodné. Britové se také obávali německé dominance v případném společném trhu.

Premiér Anthony Eden a nový ministr zahraničí Selwyn Lloyd jeli v únoru 1956 do Washingtonu a zjistili, že Američané evropský projekt plně podporují. Ani to je však nepřimělo k tomu, aby podali přihlášku do organizace, která nevyhovovala jejich představám o evropském uspořádání.³⁰ Místo toho se znovu pokusili prosadit svoji vizi.

Jednání o FTA

Velká Británie se vrátila k jednacímu stolu již v roce 1956, ale její koncepce uspořádání Evropy se příliš nezměnila. Nadále postupovala podle Plánu G k vytvoření evropské FTA na základě OEEC, k níž by byla nějakým způsobem přidružena. Rozdíl oproti jednání v Messině byl ten, že Británie začala brát úsilí Šestky o Společný trh s větší vážností a snažila se nabídnout evropským státům svou alternativu. Zatímco v roce 1955 měl Plán G hlavně narušit messinská vyjednávání, o rok později již představoval variantu, pokud by Společný trh selhal.³¹ Harold Macmillan, tehdejší ministr financí, k tomu poznamenal: „snažil [jsem se] vytvořit konstruktivní proti-iniciativu, která by demonstrovala naši ochotu přidružit se k Evropě a která by zároveň, jak se doufalo, udělila messinským návrhům ránu

28 Public Record Office FO 371/116042114, Record of Conversation, 29.června 1955, citováno v Ellison, J. R. V.: *Accepting the Inevitable: Britain and European Integration*. In *British Foreign Policy 1955-1964 Contracting Options*, London 2000, s. 171.

29 Ellison, J. R. V.: *Accepting the Inevitable: Britain and European Integration*. In *British Foreign Policy 1955-1964 Contracting Options*, London 2000, s. 177.

30 George, S., c. d., s. 27.

31 Ellison, J. R. V., c. d., s. 177.

z milosti.“³²

V listopadu roku 1956 přehodnotila britská vláda své postoje a rozhodla se usilovat o vytvoření průmyslové FTA, v jejímž rámci by země Šestky mohly mít větší ekonomickou jednotu než ostatní. Londýn dával přednost pouze ekonomickým opatřením, ani zastánci pro-evropského směru v Británii neměli zájem na politické integraci a federativním uspořádání tohoto útvaru. FTA měla mít podle vládních představ co nejméně institucí, vše se mělo řešit na mezivládní úrovni. Každá země by prováděla vlastní hospodářskou politiku a neexistovalo by žádné společné vnější clo. v únoru 1957 britská vláda vydala Bílou knihu, v níž prezentovala svá stanoviska. Rada OEEC vyhodnotila, že takové napojení EHS na zbylé členy OEEC by jistě bylo možné. Země jako Francie, Itálie, Dánsko nebo Nizozemsko, zaměřené na vývoz zemědělských produktů, se ovšem proti britskému požadavku na čisté průmyslovou FTA a vyloučení zemědělství postavily. Británie podle nich chtěla najít nové odbytiště pro své zboží v Evropě, ale nebyla ochotna pustit evropské zboží na vlastní trh.³³ Pro Londýn zase nepřipadalo v úvahu participovat na projektu, který byl proti jeho představám o evropském uspořádání.³⁴

Ve dnech 12. a 13. února 1957 proběhlo zasedání ministrů zemí OEEC pod předsednictvím Petera Thorneycrofta, britského ministra financí. Ministři se dohodli, že se pokusí zjistit, na jakých základech by se FTA dala vybudovat. Od počátku ale platil spíš předpoklad, že se bude jednat o všeobecnou celní unii, nejen průmyslovou, a na této bázi byla také jednání vedena, což stavělo Brity do nevýhody.

Mezitím byly 25. března 1957 podepsány Římské smlouvy. Spojené království se kvůli tomu snažilo jednání co nejvíce uspišit, aby FTA vznikla pokud možno ještě před vstupem Římských smluv v platnost (od 1. ledna 1958). Na pomalejší postup naléhaly v Británii některé obchodní organizace, především Federace britského průmyslu (*Federation of British Industry*; FBI), neboť chtěly otázku členství podrobně prodiskutovat. Vláda to nicméně odmítla, přestože spěch poškozoval její vyjednávací pozici.³⁵

Rada OEEC se znovu sešla v říjnu a potvrdila odhodlání vytvořit FTA přidruženou k EHS. Právě za tímto účelem vznikla mezivládní komise pod vedením

32 PRO CAB134/1373/AOC(56)2nd meeting, 5 mar. 1956, citováno v Ellison, J. R. V., c. d., s 177.

33 Lieber, R. J., c. d., s. 33.

34 George, S., c. d., s. 27.

35 Lieber, R. J., c. d., s. 33 a 61.

britského pokladníka ministerstva financí (*Paymaster General*) Reginalda Maudlinga,³⁶ ale tou dobou už bylo zřejmé, že ke vzniku FTA za podmínek uvedených v Bílé knize pravděpodobně nedojde. Maudlingova komise se opakovaně sešla v červenci, říjnu a listopadu roku 1958. Británie byla postupně ochotna v některých věcech ustoupit, například ohledně přijetí institucí s většinovým rozhodováním. Problém zemědělství chtěl Londýn po konzultacích s Národní farmářskou unií (*National Farmer's Union*; NFU) řešit zvláštní mezivládní dohodou mimo FTA. Ústupky však přicházely pomalu a váhavě, a v některých otázkách, jako byla preference Commonwealthu, k žádným ani nedošlo.³⁷

Francie se k jednání stavěla velmi rezervovaně. v květnu 1958 vznikla Pátá republika v čele s někdejší vůdcem Svobodné Francie generálem de Gaullem,³⁸ který rozhodně nebyl zastáncem federativního uspořádání, což by dávalo britské variantě větší šance. Charles de Gaulle byl ale také znám svou antipatií vůči Anglosasům, a protože nová ústava učinila z Francie prezidentskou republiku, Paříž přejala jeho zahraničně-politickou koncepci. Vztahy mezi oběma zeměmi také byly poškozeny z doby Suezské krize, kdy Francie chtěla pokračovat ve vojenských operacích a Násira svrhnout, zatímco Británie se na žádost Spojených států stáhla. To rovněž posílilo de Gaullovo přesvědčení, že Británie je „agentem USA“ a že by se to promítlo i v případné FTA. Francie se domnívala, že by FTA byla pro Brity jednostranně výhodná, ale jinak byly důvody nesouhlasu veskrze politické.³⁹

S britským návrhem však projevila jistou sympatii Spolková republika Německo, takže se o nich muselo jednat. Britové ale ukázali ochotu jednat se SSSR o stažení svých vojsk z Berlína, zatímco Francie přislíbila Německu v berlínské otázce podporu, výměnou za ukončení jednání o FTA.⁴⁰ K dohodě došlo 26. listopadu 1958. Již 14. listopadu ale francouzský ministr informací Jacques Soustelle oznámil, že dohoda nepřichází v úvahu: „Není možné vytvořit FTA tak, jak si to přejí Britové – tedy volný obchod mezi členy EHS a zbytkem OEEC, ale bez jediné

36 Reginald Maudling (1917-1979), britský konzervativní politik. Vysoký představitel Konzervativní strany, zastával řadu ministerských pozic. Několikrát se o něm uvažovalo jako o možném stranickém leaderovi.

37 Lieber, R. J., c. d., s. 34.

38 Charles de Gaulle (1890-1970), francouzský politik a generál. Za druhé světové války vedl protiněmecké síly Svobodné Francie, v letech 1944-1946 premiérem osvobozené země. Od roku 1958 znovu premiérem, 1959-1969 prezidentem.

39 Kitzinger, U. W., *The politics and economics of European integration. Britain, Europe and the United States*, New York – Londýn 1963, s. 135.

40 George, S., c. d., s. 28.

vnější celní bariéry okolo sedmnácti zemí a bez harmonizace ekonomických a sociálních sfér.“⁴¹ Tak byl vytvořen precedens francouzských unilaterálních vet, který měl de Gaulle v budoucnu ještě uplatnit.

Jednání skončila krátce potom. Dohody s EHS sice dosaženo nebylo, ale možnost přidružení pro Británii nezanikla. Novým mostem mezi Šestkou a zbylými západoevropskými zeměmi se mělo stát Evropské společenství volného obchodu (*European Free Trade Association*; ESVO).

ESVO

Kolaps jednání o FTA vytvořené z OEEC postavil Brity před novou volbu; existovalo několik variant, z nichž každá měla své příznivce. Buď nedělat v tomto směru vůbec nic a pozorovat, nebo podat žádost o plnohodnotné členství v EHS, nebo se ještě více stáhnout do Commonwealthu, případně z něj dokonce udělat FTA. Poslední možností bylo ze zbylých členů OEEC (kteří nebyli členy EHS) vytvořit konkurenční organizaci, postavenou podle britských představ.⁴² Stále více ale po vzniku EHS vláda poznávala, že je pro Británii velmi nevýhodné stát úplně mimo evropský obchod.

Nakonec Londýn zvolil poslední variantu. Jednak aby mohl bez překážek obchodovat s Evropou a zároveň s Commonwealthem, ale také aby EHS a především Francii ukázal, že Británií navrhované řešení bylo dobré a životaschopné. Důležitou roli také hrála obava z toho, že se ostatní evropské státy pokusí do EHS vstoupit a Británie tak zůstane zcela izolována (tyto obavy nebyly neodůvodněné – již v červnu roku 1959 o vstup požádalo Řecko a Turecko).⁴³ Nová organizace tedy měla tyto státy sdružit a stimulovat obchod mezi nimi, ale především zajistit základnu, z níž by se dalo přejít na společnou dohodu s EHS, a to i za pomoci ekonomického nátlaku (hlavní předpokládanou pákou mělo být odstřižení EHS od Skandinávie).⁴⁴

Významnou roli hrála v nových jednáních FBI, nejsilnější britský svaz průmyslníků (sdružovala přes 50 000 firem, 85 % firem s více než 11 zaměstnanci). v květnu roku 1956 FBI zkoumala Spaakovu zprávu a zjistila, že Británie má tři

41 Financial Times (London), November 15, 1958, citováno v Lieber, R. J., c. d., s. 35.

42 Kitzinger, U. W., c. d., s. 137.

43 Gerbet, P., *Budování Evropy*, s. 154.

44 Kitzinger, U. W., c. d., s. 137.

možnosti: první bylo zůstat mimo vznikající společenství a orientovat se na Commonwealth. To by ovšem mohlo být kvůli rozvíjejícím se evropským ekonomikám velmi riskantní a pro britský průmysl zničující. Skandinávie a Rakousko by se navíc mohly s EHS dohodnout na přidružení i bez Británie. Druhou možnost tvořil vstup do EHS, což by ovšem znamenalo konec imperiální preference. Jako nejlepší varianta byla vyhodnocena poslední, tedy FTA.⁴⁵ z této myšlenky pak vzniklo Evropské sdružení volného obchodu.

Největší britské podniky se sice stavěly vesměs proevropsky, ale značná část menších firem se v případě vzniku FTA obávala o své přežití. Proto navenek vypadal postoj FBI zpočátku váhavě. Dne 13. listopadu 1957 se nakonec Velká rada FBI usnesla, že podpoří vládní politiku – pod podmínkou, že s nimi bude vláda své kroky konzultovat. Jediné průmyslové odvětví, které se vyjádřilo celé proti, bylo papírnictví, obávající se konkurence skandinávských zemí.⁴⁶

V roce 1958 FBI navázala kontakt se svými protějšky ze zemí Šestky, ale především také z Dánska, Norska, Rakouska, Švédska a Švýcarska. v únoru toho roku se průmyslové a obchodnické svazy těchto zemí poprvé sešly v Londýně a hovořily o tom, za jakých podmínek by případnou FTA podpořily. Načas tak vzniklo uskupení známé jako Druhá šestka.

Znovu se zástupci průmyslníků Druhé šestky sešli v březnu v Paříži, kde jasně deklarovali, že si nepřejí rozdělení západní Evropy na dva bloky. v dubnu se konečně dohodli na společných podmínkách; jednou z nich byla koordinace projektu s EHS, ale také odmítnutí plné integrace. FBI velmi úspěšně ovlivňovala politiku zemí Druhé šestky a do značné míry jim vnutila svůj pohled – domluvené podmínky se velmi podobaly těm, které stanovil prezident FBI William Palmer ve své zprávě již v říjnu 1957. Směr FBI se od vládní politiky lišil v jen v detailech – Federace například neposuzovala tak nekompromisně otázku zemědělství nebo společných institucí.

FBI i nadále udržovala bilaterální vztahy se zeměmi Šestky, z nichž pouze Francie se stavěla k jejímu plánu nepřátelsky. Se zeměmi Druhé šestky byla FBI v kontaktu již týden poté, co přišel Jacques de Soustelle se svým prohlášením a jednání Maudlingovy komise selhalo. Bez účasti vlády, třebaže s jejím

45 Lieber, R. J., c. d., s. 58.

46 Lieber, R. J., c. d., s. 63.

požehnáním, zjišťovala, jaké jsou jiné alternativy.⁴⁷

Vznik ESVO se v Británii nikdy nestal důležitým politickým tématem a veřejnost prakticky nezajímala. V roce 1964 hodnotilo organizaci jako důležitou pouze 21 % obyvatel Spojeného království.⁴⁸ Ani jedna z hlavních stran se k němu téměř nevyjadřovala a nijak se nevyhraňovala, také proto, že v obou stranách byli jak zastánci, tak odpůrci vzniku takového uskupení. Pro všechny to byla otázka spíše ekonomická než politická, což dokládá to, že jednání vedlo ministerstvo obchodu, nikoli ministerstvo zahraničí.⁴⁹

Ke konci roku 1958 se do dalších vyjednávání dala také vláda, která po krachu jednání znovu přehodnotila své postavení. Se zeměmi Druhé šestky, se kterými se sblížila již při schůzkách Maudlingovy komise, se sešla 1. prosince v Ženevě. K jednání se nečekaně připojilo i Portugalsko (čímž vznikla tzv. Sedmička). Britské vládě vyhovovalo, že se FBI jako první chopila iniciativy a „prozkoumala terén“, zatímco vláda nebyla do ničeho zapojena ani ničím vázána. Na počátku roku 1959 se ale pustila do jednání naplno sama. Její motivy byly stejné jako při tvorbě Plánu G – Británie nebyla schopna přijmout Římské smlouvy, ale ani přesvědčit Francii o širší FTA.⁵⁰

Dne 5. ledna Londýn spolu s předáky FBI sešli se svými dánskými protějšky v Kodani. Dánsko velice váhalo, protože jeho dvěma největšími obchodními partnery bylo Německo a Velká Británie a Dánové nechtěli přijít ani o jednoho z nich. Zemědělství tvořilo v Dánsku 40 % HDP a Kodaň žádala nějaké záruky odbytišť. K jednání o dánských koncesích byli přizváni také zástupci ministerstva zemědělství a NFU, které se nelíbilo, že by Dánsko mělo získat zvláštní postavení. Přesto však NFU projekt FTA podpořila, také proto, aby mohla podobu dánských výjimek přímo ovlivnit.⁵¹

Delegace vlád Sedmičky se znovu sešly nejprve 21. února v Oslu a pak 17. a 18. března ve Stockholmu. Tam také 1.-13. června dohodly podmínky vzniku FTA. Dne 20.-22. srpna bylo definitivně rozhodnuto o vytvoření ESVO k 1. červenci následujícího roku. Ministři dokument podepsali 20. listopadu, Spojené království

47 Lieber, R. J., c. d., s. 77.

48 Erva, M., *Great Britain and European Integration. From the European Free Trade Association to the European Community*, s. 60, in *The Twentieth Century – Dvacáté století*, 2010/2, s. 51-65.

49 Lieber, R. J., c. d., s. 69.

50 Ellison, J. R. V., c. d., s. 178.

51 Lieber, R. J., c. d., s. 84-85.

tzv. Stockholmskou konvenci podepsalo až 29. prosince 1959. Britskou delegaci vedl Maudlingův poradce John Coulson a skládala se ze zástupců ministerstev obchodu, financí a zemědělství.

Vláda se do vyjednávání zapojila ve chvíli, kdy už snaha FBI začínala ustupovat; Federaci totiž aktivní role oslabila. I po vládním převzetí iniciativy ale zůstávalo její směřování stejné. Fungovala jako prostředník mezi kabinetem a firmami a většinu kroků s vládou konzultovala. Je velmi těžké změřit vliv FBI na vznik ESVO; její význam se však nesmí přeceňovat. Postup totiž celou dobu konzultovala s vládou a postoje ostatních zemí se navíc v základních otázkách s postojem FBI shodovaly – tedy pouze společný trh bez jednotných vnějších cel, žádná společná sociální ani ekonomická politika, minimum opatření v zemědělství. Důležitější byl spíš samotný fakt, že FBI přijala proevropské názory a podporovala vládní politiku. Pro vládu by totiž bylo takřka nemožné ESVO prosadit, pokud by se průmyslníci a obchodníci postavili proti němu.⁵²

ESVO začalo fungovat v polovině roku 1960 se sídlem v Ženevě. Sídlo v Paříži, které by demonstrovalo základnu organizace v OEEC, totiž Francie odmítla.⁵³ Sedmička začala vzájemným snížením cel o 20 %, což se nevztahovalo na zemědělské a rybářské produkty. Následujícího roku se k ESVO přidalo také Finsko a v roce 1970 Island.

V lednu roku 1960 rozhodla transatlantická konference v Paříži o transformaci OEEC v Organizaci pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (*Organisation for Economic Co-operation and Development*; OECD), která měla mít celosvětový charakter. Konvence byla podepsána 14. prosince 1960 a vstoupila v platnost 30. září 1961. Britské snahy o vytvoření FTA na tomto základě (Reginald Maudling, hlavní mluvčí integrace, chtěl ještě v roce 1959 vytvořit FTA ze všech sedmnácti členů OEEC) tedy vzaly za své.

A jak se mělo záhy ukázat, sblížení s Šestkou nebylo schopno zajistit ani ESVO.

⁵² Lieber, R. J., c. d., s. 83.

⁵³ Gerbet, P., *Budování Evropy*, s. 154.

Druhá kapitola

Přihláška do EHS a názory na vstup ve Velké Británii

Macmillanův obrat

Britská veřejnost se s ESVO nikdy neztotožnila. o průběhu jednání a stavu věcí mnoho nevěděla. Ještě v září roku 1961 nebylo schopno 69% občanů odpovědět správně na otázku, jestli je Velká Británie členem ESVO, EHS nebo ani jedné z organizací.⁵⁴ Již krátce nato, po začátku jednání o vstupu do EHS, se téma rychle zpopularizovalo.

Na příklon k EHS měl bezpochyby největší vliv premiér Harold Macmillan. Macmillan zastával ještě více proevropské názory než Winston Churchill a u sjednocování stál od samého počátku. Když ve Štrasburku vznikla Rada Evropy, stal se v roce 1949 britským delegátem do Parlamentního shromáždění a šéfem poslanecké sekce Konzervativní strany. I přesto ale dával před Evropou přednost jednotě impéria a Commonwealthu⁵⁵.

Po návratu Konzervativců do vlády v roce 1951 se stal ministrem bydlení a v roce 1954 ministrem obrany. Zde se setkal s projektem evropské armády a ZEU, jenž jej nadchnul. Když v následujícím roce Churchill odstoupil, o jeho nástupci nebylo již řadu let pochyb. Macmillan se v nové vládě Anthonyho Edena stal ministrem zahraničí; v řadě otázek, mezi nimiž byl i postoj k evropské integraci, se spolu ale neshodli. Premiér, coby dlouholetý ministr zahraničí z předchozích let, navíc považoval zahraniční politiku za svou práci a Macmillanovi do agendy hodně zasahoval, což ministr nesl s nelibostí.

Jako jediný britský ministr zahraničí vycházel dobře se svým americkým protějškem Johnem F. Dullem. Domníval se, že Velká Británie má výjimečnou morální autoritu, diplomatický um a politickou stabilitu, takže může být inspirací pro celý svobodný svět. Když začala jednání v Messině, Macmillan je nebral vážně. Na Spaakovu zprávu a pozvání k jednání odpověděl, že práce OEEC by neměla být duplikována.⁵⁶

⁵⁴ Lieber, R. J., c. d., s. 207.

⁵⁵ Sampson, A., *Macmillan. a Study in Ambiguity*, London 1967, s. 86.

⁵⁶ Sampson, A., c. d., s. 106.

Na konci roku 1955 se stal po dalších změnách ve vládě ministrem financí. z této pozice neměl velký vliv na průběh Suezské krize, která nastala následujícího roku. Přesto však svým vystoupením z 3. listopadu 1956, v němž uvedl, že operace jsou asi třikrát dražší, než se plánovalo, usnadnil Edenovi rozhodování o dalším průběhu bojů. Přispěl k ukončení války přijatelnou omluvou pro stažení vojsk a později operace dokonce hodnotil jako vítězství.⁵⁷ Zejména pravému křídlu Konzervativní strany tento klamný přístup vyhovoval.

V lednu roku 1957 Eden ze zdravotních důvodů odstoupil a jako jeho nástupci připadali v úvahu dva lidé – Macmillan a R. A. Butler,⁵⁸ který ovšem neměl velkou oblibu a při jeho zvolení by hrozilo rozštěpení strany. Podporu strany získal jednoznačně Harold Macmillan. v kritické situaci ji dokázal sjednotit a dovést až k vítězným volbám v říjnu 1959, kdy dokonce zvýšil převahu konzervativců v Dolní komoře z 67 na 107 křesel. Ve své straně měl velmi silnou pozici; pro své schopnosti získal přezdívku „Supermac“.

Jeho postoj k evropskému integračnímu procesu se prakticky shodoval s oficiální britskou politikou – zastával tedy přidružení k EHS na základě širší FTA. Přesto ponechal v čele vyjednávacího týmu Reginalda Maudlinga, který se netajil skepticismem k jakékoli formě britského podílu na integraci (tedy včetně ESVO). Již během hovorů o ESVO si Macmillan začínal uvědomovat, že nová organizace patrně neposkytne řešení.

K přehodnocení jeho postojů vedla směsice politických a ekonomických důvodů. Začínalo být jasné, že ekonomická orientace na Commonwealth se v budoucnu stane nevýhodnou. Obchod s jeho zeměmi stagnoval – v době, kdy ekonomiky západní Evropy rostly nejrychleji.⁵⁹ Zprvu se zdálo, že EHS bude jen dalším marným pokusem, ale když se ukázalo, že tento model velmi dobře funguje, členství začalo připadat v úvahu s tím, že by Británie ve Společenství hrála významnou nebo dokonce vedoucí úlohu. Britská ekonomika kromě toho vykazovala chronické problémy, způsobené hospodářskou politikou stop-go.

ESVO se ukázalo jako neschopné plnit úlohu, kvůli níž vzniklo, tedy společné přidružení k EHS za vzniku kýžené FTA. Tyto snahy Šestka definitivně

⁵⁷ Sampson, A., c. d., s. 122.

⁵⁸ Richard Austen (Rab) Butler (1902-1982), britský konzervativní politik. Významný člen Konzervativní strany, v padesátých a šedesátých letech ministrem financí, vnitra a zahraničí. Dvakrát se ucházel o post stranického leadera.

⁵⁹ George, S., c. d., s. 28.

odmítla 9. června roku 1960. Británie tak byla od Šestky izolována a navíc přišla o prostředky, jak se v otázce jednoty západní Evropy angažovat. Pro Londýn se ztratila možnost přidružení a bylo nutné volit mezi plným členstvím a vyloučením. Při vyjednávání o vstupu se ovšem právě ESVO mělo stát jednou z největších překážek.

Mezinárodní okolnosti hrály ještě důležitější roli. Velké Británii chyběly atraktivní alternativy. Náměstek ministra zahraničí USA Douglas Dillon oznámil v prosinci roku 1959, že Washington bere Šestku mnohem vážněji než Sedmičku.⁶⁰ Spojené státy chtěly jednotnou Evropu a tu jim mohlo nabídnout mnohem spíš EHS. ESVO nebylo jednotné ani geograficky, ani politicky (v Portugalsku dosud vládl diktátorský režim Antonia Salazara), zcela nevyvážená situace panovala z hospodářského hlediska – Velká Británie s polovinou obyvatel celého ESVO jasně dominovala. USA, které chtěly Evropu jako svého vojenského partnera, se také nelíbila neutralita Rakouska, Švédska a Švýcarska.

V březnu roku 1960 se Macmillan při návštěvě Washingtonu pokusil Dillona získat pro myšlenku ESVO, ale bezúspěšně. v neformálním rozhovoru pak poznamenal, že se proti EHS bude muset spojit s Ruskem, jako proti Napoleonovi a Hitlerovi – v USA to však vzbudilo negativní ohlasy.⁶¹

Britové se obávali, že vstupem do EHS by Anglie ztratila svou světovou roli, že by se příliš zapletla do provinčních evropských problémů, zatímco by měla řešit problémy globální. Britské sebevědomí utrpělo těžkou ránu po Suezské krizi, která ukázala neschopnost Londýna jednat samostatně a zvýšila jeho závislost na USA. Otřesena byla i pozice Británie jakožto nukleární mocnosti. V dubnu 1960 byl zrušen projekt raket *Blue Streak* a nahrazen anglo-americkými raketami *Skybolt*. Kromě toho selhala i několikaletá britská snaha stát se prostředníkem mezi USA a SSSR, když Macmillanem svolaný summit v Paříži naprosto selhal.

Macmillan nechtěl dopustit, aby se EHS stalo hlavním evropským partnerem USA místo Velké Británie. Washington podporoval jednotnou Evropu a přál si, aby se jí Spojené království stalo členem, nebo dokonce vůdcem.⁶² „Zvláštní vztah“ (v nějž Britové stále věřili) zřetelně slábl. V souvislosti se ztrátou mezinárodního postavení začala část britské vlády dospívat k přesvědčení, že vstup do EHS je naopak jedinou možností, jak si setrvání ve světové politice pojistit.

60 Sampson, A., c. d., s. 210.

61 Sampson, A., c. d., s. 211.

62 Lieber, R. J., c. d., s. 160.

Významné pochybnosti se objevily také okolo Commonwealthu a jeho světové role; jeho význam nadále klesal. Před Suezem a druhou vlnou dekolonizace pomáhal Británii kompenzovat ztrátu vlivu, ale již v roce 1961 bylo jasné, že nemůže mít politický rozměr.⁶³ Symbolem Macmillanovy politiky vůči někdejšímu impériu se stal jeho projev ze 3. února 1960 v Kapském městě, nazvaný Vítr změny (*Wind of Change*) – stal se prvním premiérem, který vykonal politickou cestu po Commonwealthu. Byl zjevně odhodlán garantovat nezávislost černé Afriky; problémy se tím však nevyřešily. Na konferenci Commonwealthu v Londýně v březnu 1960 se zdálo, že se Jižní Afrika stane republikou. Vyvstala tak otázka jejího dalšího setrvání mezi zeměmi Commonwealthu. Macmillan se ji snažil udržet uvnitř, ale mnohé africké státy (povětšinou v Commonwealthu nové) ji chtěly vypudit. Po referendu v květnu následujícího roku se Jižní Afrika odpoutala od monarchie a opustila Commonwealth, čímž jej ještě více oslabila. Pro většinu Britů byl ovšem stále nedotknutelný. Konzervativci jej viděli jako dědice někdejší říše, který jim umožní nadále hrát světovou roli; labouristům se líbila jeho globálnost a multikulturnost, v níž žili lidé všech barev vedle sebe. Macmillanův kabinet se však postupně rozhodl Afriku opustit. Anthony Sampson přirovnává Macmillana k de Gaullovi a válce v Alžíru: oba uvedla do úřadu pravice a oba se proti ní později postavili – Macmillan právě svým ústupem z Afriky.⁶⁴

Britská vláda se otázkou členství v EHS začala zabývat ještě v době jednání o ESVO. V lednu 1960 prohlásil britský ministr zahraničí Selwyn Lloyd, že bylo chybou, že se Británie nepřipojila k ESUO, že Británie přeje EHS vše dobré a že se stále cítí být součástí Evropy. V průběhu roku začala pro britský vstup argumentovat také část tisku - nejprve *Financial Times*, později *The Guardian*, *Observer* a *The Times*.⁶⁵ Důležitým ve změně nálad se stal také návrh prezidenta de Gaulla z 31. května 1960, vyzývající v rozhlasovém vysílání k politické spolupráci v EHS. Mluvil o spolupráci mezi státy, nikoli o nadnárodním charakteru Společenství a evropském superstátu, což by Britům vyhovovalo. Hovořil také o společné obraně a zahraniční politice, aniž by ovšem padlo slovo o NATO. To dalo Británii, pro niž byla západoevropská politika spojena s přítomností USA na kontinentě, důvod snažit se ovlivnit evropské směřování – zvláště když hrozilo, že by francouzská snaha

63 Forster, A., c.d., s. 24.

64 Sampson, A., c. d., s. 195.

65 George, S., c. d., s. 30.

o politiku nezávislou na SSSR i USA mohla ovlivňovat i ostatní členy.⁶⁶

Během roku 1960 proběhly také změny ve vládě, během nichž se do důležitých postů dostali vesměs proevropsky smýšlející ministři – Duncan Sandys, Churchillův zeť, se stal ministrem pro vztahy s Commonwealthem, Christopher Soames ministrem zemědělství, Alec Douglas-Home ministrem zahraničních věcí a Edward Heath⁶⁷ lordem strážcem pečeti se speciální odpovědností v evropských záležitostech.

V srpnu pozval Konrad Adenauer Macmillana do Bad Godesbergu. Z jednání získal dojem (pravděpodobně až příliš silný), že Německo britský vstup podpoří. Bezprostřední příčinou Macmillanova rozhodnutí ucházet se o vstup, ale byla série studií, které během podzimu a následujícího jara vydal stálý tajemník ministerstva financí Frank Lee. Ten ve svých zprávách argumentoval, že pouhé přidružení k EHS by přinášelo stejné množství rizik a méně výhod než plné členství. Zdůraznil přitom také nebezpečí izolace. Přihláška by podle něj měla být bezpodmínečná a Británie by měla přijmout limity svobodného obchodu a měnové politiky, a nechat být národní suverenitu.⁶⁸

Podle svých blízkých spolupracovníků se Macmillan rozhodl ucházet se o členství o Vánocích roku 1960.⁶⁹ Přesto když na začátku roku 1961 nastoupil do prezidentského úřadu v USA John F. Kennedy, Macmillan jej navštívil mimo jiné také proto, aby zjistil, jestli se v postoji Washingtonu k britskému členství v EHS od Eisenhowerových dob něco změnilo. Žádná změna ovšem nenastala, a pokud ano, tak ta, že nová administrativa na britský vstup do EHS ještě více naléhala. Když se Macmillan Kennedyho zeptal, jestli by britské členství v EHS nepoškodilo jejich „zvláštní vztah“, Kennedy nevěděl, o jaký vztah by se mělo jednat.⁷⁰ Vlivný náměstek ministra zahraničí George Ball, blízký přítel Jeana Monneta, dokonce rozvinul myšlenku, že Británie mimo EHS bude rušivým faktorem zabraňujícím úspěchu experimentu evropské jednoty. „Kennedy si byl plně vědom hospodářských obtíží, které by britský vstup Spojeným státům přinesl. Politické výhody je ale z jeho pohledu předčily. Pokud by se Londýn přidal ke Společnému trhu, mohl by vyvažovat výstřednost politiky Paříže a Bonnu; Británie by navíc mohla, se svými

66 George, S., c. d., s. 30.

67 Edward Heath (1916-2005), britský konzervativní politik. v letech 1960-1963 lord strážce pečeti, šéf vyjednávacího týmu s EHS. v letech 1970-1974 premiérem.

68 Ellison, J. R. V., c. d., s. 185.

69 Lieber, R. J., c. d., s. 91.

70 Kitzinger, U. W., c. d., s. 175.

světovými povinnostmi, zabránit tomu, aby se z EHS stal vysoko-celní, do sebe zahleděný bělošský klub.“⁷¹

Jakmile se Macmillan rozhodl, začal Británii směrem k EHS pomalu posouvat. Pracoval ve svém stylu – bez konfrontací. Postupně se snažil měnit názory ministrů, poslanců i veřejnosti. s přímým prohlášením o podání přihlášky však vyčkával. Někteří členové vlády postupovali příměji – Edward Heath ve svém projevu 17. května v Dolní komoře důrazně doporučil plné členství, ministr zahraničí Douglas-Home dokonce nejprve v Chicagu a poté i v Horní komoře britského parlamentu oznámil, že se Británie rozhodla přihlášku podat.⁷²

V červnu roku 1961 se v Londýně sešli ministři zemí ESVO, aby se dohodli na dalším společném postupu vůči EHS. Vznikla Londýnská deklarace, v níž se zavázali, že ESVO bude existovat, dokud nevzniknou přijatelné podmínky vstupu do EHS u všech členů. Londýn to však nepokládal za příliš silný morální závazek, protože ESVO stejně nemělo podporu veřejnosti.⁷³

Zcela jiná situace byla u Commonwealthu, za nímž stála velká část obyvatelstva. V květnu se v Londýně sešli ekonomičtí experti zemí Commonwealthu, aby projednali vztah Velké Británie a EHS, velké konferenci se ale Macmillan záměrně vyhýbal. Do jednotlivých zemí Commonwealthu vyslal „své lidi“ - Sandyse, Thorneycrofta, Johna Hare a Douglase-Homea, – aby je o nutnosti britského vstupu přesvědčili, ale nebyli příliš úspěšní.⁷⁴

Dne 31. července 1961 konečně Macmillan oznámil Dolní sněmovně úmysl vyjednat podmínky plného členství v EHS. Tón jeho oznámení nezněl nadšeně – Británie poznala nutnost tohoto kroku, ale nevítila ho. Jeden komentář deníku *The Guardian* k tomu poznamenal: „Byl učiněn odvážný krok, ale jak se včera ukázalo, třesoucí se vládou... Vše, co pan Macmillan řekl, je v pořádku. Ale jeho přístup je tak váhavý, že to musí snížit šance na úspěch při jednáních... Musíme ukázat, že věříme v cíl politicky jednotné Evropy. A to je přesně to, co pan Macmillan neudělal.“⁷⁵

71 Schlesinger A., *a Thousand days: John F. Kennedy in the White house*, New York 1967, s. 772.

72 Sampson, A., c. d., s. 213.

73 Lieber, R. J., c. d., s. 190.

74 Sampson, A., c. d., s. 213.

75 Barker, E., *The Common Market*, Hove 1976, s. 76, citováno v George, S., c. d., s. 33.

Postoje ke vstupu v Konzervativní straně a ve vládě

Do konce padesátých let panoval v obou hlavních politických stranách v evropské otázce konsenzus. Proevropsky orientovaných politiků však přibývalo, zvláště pak v Konzervativní straně, a to přes všeobecnou nechuť veřejnosti i zapojení do ESVO. Proti zapojení do integračního procesu se stavěla zejména starší generace; nové tváře přicházející do strany, jako David Eccles, Quintin Hogg nebo Edward Heath, byli pro vstup a pomalu měnili orientaci konzervativců. v Labouristické straně tento proces proběhl později v 60. letech a věkové rozdělení nebylo nikdy tak patrné.⁷⁶

Téma nebylo dlouhou dobu politické a strany k němu nezaujímaly jasný postoj. Až v průběhu let 1960 a 1961 se začalo dostávat na veřejnost. Symbolem jeho politizace se stalo přenesení odpovědnosti za vyjednávání z ekonomických ministerstev na diplomacii – šéfem jednacího týmu se stal Edward Heath. Ani Macmillanův obrat, dovršený jeho červencovým prohlášením, ale nezpůsobil v této otázce zřetelný spor mezi stranami. Pře probíhaly zpočátku především uvnitř politických stran.

V Konzervativní straně hrál významnou roli postoj Macmillana, který měl ještě v roce 1961 velmi silnou pozici. Strana měla tradici silného vůdce, jehož politiku zpravidla přijala, pokud na to naléhal. Macmillan navíc přihlášku prezentoval jako zachování konzervativní politické linie a nejvýhodnější ekonomické řešení. Odpůrcům také bylo zatěžko oponovat Macmillanovu prohlášení, když premiér pouze oznámil, že se Velká Británie v jednáních pokusí zjistit, zda jsou přijatelné podmínky vůbec možné.⁷⁷ Straně přibližování k EHS podsouval postupně; dobře připravenými projevy mu v tom pomáhali jeho stoupenci, jako Heath, Thorneycroft a Soames, kteří zdůrazňovali záruky a nebezpečí izolace. Ačkoli měl Macmillan pro podání přihlášky spíše politické důvody, na veřejnosti argumentoval většinou těmi ekonomickými, které byly méně ožehavé. Stranický sjezd v říjnu 1961 vládní politiku podpořil, ale žádal záruky pro zemědělství, ESVO a Commonwealth. Neodsouhlasil však znění záruk ani to, že jich musí být dosaženo.⁷⁸ Podporu ve vládě si premiér zajišťoval již od předchozího roku změnami na některých důležitých postech v kabinetu.

⁷⁶ Forster, A., c.d., s. 24.

⁷⁷ Forster, A., c.d., s. 26.

⁷⁸ Lieber, R. J., c. d., s. 189.

Opozice ve vládě však přesto existovala a pro Macmillana byla nejnebezpečnější. Největšími odpůrci vstupu se po oznámení podání přihlášky stali R. A. Butler, ministr vnitra, lord Hailsham, lord prezident Rady a Reginald Maudling, ministr obchodu. Byli odhodláni postavit se proti jakýmkoli nedostatečným podmínkám, pochybnosti měli zejména v otázkách suverenity, zemědělství a Commonwealthu.

V Konzervativní straně vládla dosud silná nostalgie po starém koloniálním impériu, v němž mnozí kdysi sloužili a obávali se, že by vstup do EHS vztahy s bývalými koloniemi poškodil. Ve straně mělo podporu představa Commonwealthu jako sdružení starých dominií, v nichž Britové spolu s bílými Australany, Kanadany a Novozélandany tvoří jeden národ, přičemž vstup do EHS by se stal jejich zradou. Většina konzervativců, pokud by musela volit mezi EHS a Commonwealthem, volila by Commonwealth; Macmillan je ovšem přesvědčoval, že tato volba před nimi nestojí.⁷⁹ Obávali se také, že Británie nestojící v čele velké mezinárodní organizace by se stala bezvýznamnou.

Jednu z překážek tvořila pro Macmillana konference zemí Commonwealthu, která se konala 10. září 1962. Premiér oznámil a zdůvodnil nutnost vyjednávání s Evropou – a ačkoli se Macmillan snažil vést jednání v klidném duchu, probíhala velmi bouřlivě a emotivně. Nakonec se však shodla a vydala komuniké, které Británii umožnilo v jednáních s EHS pokračovat, což britské odpůrce vstupu, odvolávající se na nesouhlas Commonwealthu, dále oslabilo.⁸⁰ Londýn však musel, aby Commonwealth uspokojil, přitvrdit ve svých podmínkách při jednáních v Bruselu, což představitele EHS značně rozladilo, zatímco zemím Commonwealthu připadaly podmínky nadále příliš mírné.

Největším domácím problémem se stalo zemědělství. Většina farmářů volila konzervativce a strana se obávala jejich odklonu. Ochranu zemědělců navíc prezentovala jako důležitou součást svého programu. v roce 1961 prohlašoval Heath, že bude nutné nastavit dlouhé období na přechod britského zemědělského systému na evropský; o rok později však již začal ze svých postojů ustupovat. Ke konci roku 1962 vystřídalo v parlamentu zemědělství Commonwealth jako hlavní téma. Heath se odmítl zaručit, že bude trvat na zachování stávajícího systému a mnozí farmáři i politici získali dojem, že ve snaze o co nejrychlejší ukončení jednání přijme

⁷⁹ Lieber, R. J., c. d., s. 192.

⁸⁰ Sampson, A., c. d., s. 216.

jakoukoli dohodu, která mu bude nabídnuta.⁸¹ Spory o zemědělství významně poškodily a prodloužily bruselská jednání.

Otázka suverenity nebyla zahrnuta v Macmillanových podmínkách, přesto však měla pro většinu toryů větší význam než například ESVO. Oponenti vstupu zdůrazňovali hrozbu ztráty významu parlamentu a koruny; dostávalo se jim ale záruk, že tomu tak nebude. Macmillan argumentoval, že jde o hospodářské společenství, nikoli politické, a Heath v říjnu 1962 prohlásil, že Británie k federaci nesměruje, přestože oba věděli, že ústupky v této otázce budou nezbytné. Vyjednávací tým se tak opět dostával mezi požadavky strany a EHS.⁸²

Když byla jednání v začátku a Macmillanova pozice byla silná, skeptici příliš hlasitě nevystupovali. Značná část oponentů zpočátku přihlášku nebrala příliš vážně, domnívaje se, že jednání s Šestkou musí skončit buď krachem, nebo francouzským vetem.⁸³ Na počátku roku 1962 se však začaly projevovat neshody.

Nastalá situace a špatné výsledky konzervativců v doplňkových volbách na jaře roku 1962 přivedly Macmillana k radikálnímu kroku. v obavách o výsledky parlamentních voleb a pod nátlakem části strany se rozhodl 13. července 1962 vyměnit asi třetinu ministrů, z nichž mnozí (jako Selwyn Lloyd nebo lord Kilmuir) byli jeho přátelé. Kvůli rychlosti a náhlosti, s níž operaci provedl, získala v tisku označení „Noc dlouhých nožů“. Macmillan učinil tento krok jen velmi nerad a v neustálém váhání nakonec velmi nemotorně; z řady odvolaných ministrů i jejich stoupenců si udělal nepřátele.⁸⁴ Krok nebyl dobře hodnocen ani v tisku. Ačkoli získal premiér v očích mnohých obrázek „tyranského řezníka“, který je ochoten obětovat věrné přívržence, získal tímto krokem silnější pozici v kabinetu.⁸⁵

Macmillan se obával stranického sjezdu, který se měl uskutečnit v říjnu téhož roku v Llandudnu. Týden před ním proběhl labouristický sjezd, kde Hugh Gaitskell vystoupil protievropsky a získal masovou podporu. Těsně před svým sjezdem vydal premiér pamflet s názvem „Británie, Commonwealth a Evropa“, v němž shrnoval své postoje. Jasně dal najevo, že pokud jednání selžou, Británie se ocitne v nebezpečí. Sjezd byl posledním Macmillanovým triumfem; v evropské otázce se za něj postavila skoro celá strana. Právě masový odpor k EHS u labouristů přiklonil k premiérovi

81 Lieber, R. J., c. d., s. 199.

82 Lieber, R. J., c. d., s. 200.

83 Forster, A., c.d., s. 26.

84 Sampson, A., c. d., s. 204.

85 Spittles, B., *Britain since 1960*, London 1995, s. 23.

i některého jeho stálé odpůrce, jako byl Rab Butler.⁸⁶

Již krátce po sjezdu však opozice ve straně opět jednání komplikovala. Nyní však již byla handicapována jasným rozdělením postojů ke vstupu mezi labouristy a konzervativce; být proti znamenalo být s labouristy. Neměla rovněž žádného silného vůdce – z ministrů si na to v obavě o post nikdo netroufl. Vůdci se tak stali dva bývalí ministři Derek Walker Smith a Robert Turton. Nepředstavovali velkou hrozbu, ale vláda si na ně musela dávat pozor a uspokojovat je zárukami pro Commonwealth a zemědělství. Většina z odpůrců patřila k pravicovému křídlu strany (ale zdaleka ne všichni z tohoto křídla byli odpůrci).⁸⁷

Nebylo jich ale mnoho. Proti podání přihlášky hlasoval ve Dolní komoře 3. srpna 1961 jediný poslanec Konzervativní strany a k mnoha různým stranickým výzvám vládě k zárukám a tvrdšímu jednání se zpravidla připojovalo pouze okolo čtyřiceti poslanců. Macmillan tak dokázal během necelých dvou let otočit evropskou politiku konzervativců o takřka 180 stupňů. Držet Británii v proevropském směru ho však stálo stále více úsilí a prestiže.

Postoje ke vstupu v opozici

Labouristům trvalo formování názoru déle. Při hlasování o podání přihlášky 3. srpna 1961 se zdrželi, pouze pět poslanců se postavilo proti. Přesto však ve straně vůči EHS panovala nedůvěra; dívali se na něj jako na katolický, kapitalistický „klub boháčů“.⁸⁸ Kromě toho také nijak zvlášť nechtěli pomáhat konzervativní vládě. Labouristická strana ale byla roztržštěnější a více rozdělená na pravou a levou část. Ta se pod vedením Aneurina Bevana vyprofilovala kvůli znovuvyzbrojení Německa a britským jaderným zbraním již v padesátých letech.

Levá část strany se stavěla takřka celá proti vstupu, pro se vyjadřovalo pouze několik jedinců (jako Robert Edwards). Pravá část byla rozdělena. Někteří významní členové, blízcí opozičnímu vůdci Hughovi Gaitskellovi, měli proevropská stanoviska (George Brown, Roy Jenkins). Sám Hugh Gaitskell,⁸⁹ který vedl stranu se značným zápalem,⁹⁰ se však dlouhou dobu nerozhodl. Zpočátku projevoval Evropským

⁸⁶ Sampson, A., c. d., s. 217.

⁸⁷ Lieber, R. J., c. d., s. 204.

⁸⁸ Lieber, R. J., c. d., s. 167.

⁸⁹ Hugh Gaitskell (1906-1963), britský labouristický politik. V Attleeho vládách ministrem energetiky a financí, od roku 1955 až do své smrti v roce 1963 leaderem opozice.

⁹⁰ Van Hartesveldt, Fred R., *Race and Political Parties in Britain, 1954-1965*, s. 133, in

společenstvím jisté sympatie, ale později se přiklonil k opačnému táboru. Nejvýznamnějšími odpůrci britského vstupu v pravém křídle labouristické strany byli Patrick Gordon Walker, Denis Healey nebo Douglas Jay. Celkově byla zpočátku asi třetina strany pro, třetina proti a třetina ochotna následovat Gaitskella.⁹¹

V říjnu 1961 na stranickém sjezdu ve Scarborough strana odmítla návrh Roye Jenkinse na bezpodmínečnou podporu přihlášky, neschválila však ani rezoluci proti přihlášce. Labouristé získali na sjezdu spíše negativní postoj a během roku 1962 se k jich němu přiklánělo stále více. Oficiální stanovisko strany vydala Národní výkonná komise (*National Executive Committee*) až 29. září. Obsahovalo pět podmínek, za nichž strana vstup do EHS podpoří – záruky odbytišť pro Commonwealth, zachování vztahu k zemím ESVO, výjimky pro zemědělce, zachování zahraniční politiky a hospodářského plánování. Dále by k podpoře vstupu nemohlo dojít, pokud členství mohlo oslabit možnost vytvoření mostu mezi USA a SSSR.⁹² Všechny tyto podmínky najednou byly pro EHS bezpochyby nepřijatelné, což labouristé dobře věděli – jejich formulace se tedy prakticky rovnala odmítnutí.

Oponenti vstupu, především ti na pravém křídle strany, se pokusili nabídnout alternativu ke konzervativní zahraniční politice. Patrick Gordon Walker vydal pamflet „Volání ke Commonwealthu“, v němž rozvíjel myšlenku posílení této organizace a její použití jako mostu ke třetímu světu.⁹³ Harold Wilson k tomu poznamenal: „Nejsme oprávněni zaprodat naše přátele a příbuzné kvůli problematické a marginální výhodě v prodeji myček v Düsseldorfu.“⁹⁴

Zvláště pro Gaitskella byl Commonwealth kvůli své multirasovosti a globálnosti takřka posvátný, měl také silné vazby k Indii. Jeho osobnost se stala důležitou součástí vytváření negativního postoje labouristické strany. Přikláněl se k němu postupně během roku 1962. Nestavěl se však proti vstupu z principu – byl jedním z mála labouristů, kteří nebrali oněch pět podmínek jako odmítnutí EHS, ale skutečně jako podmínky, v jejichž splnitelnost věřil a za nichž by účast byla možná. Připadalo mu (ne zcela neoprávněně), že Macmillan byl nucen přijmout EHS až jako poslední možnost po hospodářské krizi a sérii vojenských a diplomatických neúspěchů.

Phylon (1960-), sv. 44, č. 2, s. 126-134.

91 Lieber, R. J., c. d., s. 170.

92 Lieber, R. J., c. d., s. 173.

93 Forster, A., c.d., s. 21.

94 Young, H., *This Blessed Plot: Britain and Europe from Churchill to Blair*. London 1999, s.157, citováno v Forster, A., c. d., s. 21.

Na stranickém sjezdu v říjnu 1962 vystoupil s osmdesátiminutovým emotivním projevem, zaměřeným proti vstupu za podmínek vyjednávaných vládou. „Musí nám být jasné jedno: tato myšlenka znamená konec Británie jako nezávislého evropského státu. Nebojím se to zopakovat: konec tisícileté historie.“⁹⁵ Po jeho vystoupení následoval dlouhý potlesk vestoje. Po něm řečnil George Brown, který se snažil svým proevropským příspěvkem situaci vyvážit, ale sjezd vyslovil jasnou podporu Gaitskellovi.⁹⁶ Jeho popularita byla ohromná, veřejnost jej poprvé začala vnímat jako rovnocennou alternativu k Macmillanovi. Strana se v posledních deseti letech nikdy tak nesjednotila jako po tomto sjezdu. Jako opoziční leader, který nemůže přímo utvářet politiku, však měl Gaitskell stále slabší pozici ve straně než Macmillan. i po sjezdu v roce 1962 byli labouristé stále méně jednotní než konzervativci.⁹⁷

Macmillana pokládal za stěžejní získat podporu své strany a vliv labouristů, které nebral jako rovné konkurenty, silně podcenil, když se jejich podporu ani nepokusil získat. Heath sice Gaitskellovi nabízel, že mu bude posílat průběžné výsledky jednání, ale ten to odmítl. Poměrně jednotná strana vytvořila alternativu k vládní politice a významně poškodila bruselská jednání. Gaitskell sám, když byl v prosinci toho roku v Paříži, sdělil premiérovi Georgesu Pompidouovi,⁹⁸ ministru zahraničí Maurici Couve de Murvillovi⁹⁹ a šéfovi socialistů Guy Molletovi, že opatření jsou nedostatečná a že Británie do EHS vstupovat nemusí. Přestože to nebylo v Labouristické straně oficiální stanovisko, mnozí jedinci oznámili, že se nebudou cítit vázáni Římskými smlouvami, pokud budou podepsány za takovýchto okolností. v EHS si pak kladli otázku, zda má za těchto podmínek v jednání vůbec smysl pokračovat.¹⁰⁰

Z nevládních politických stran je ještě třeba zmínit Liberální stranu, která na začátku šedesátých let získávala znovu podporu. Liberálové jako první prosazovali vstup do EHS, spíše však kvůli tomu, aby se odlišili od dalších stran, než že by se jejich elektorát výrazně lišil. V porovnání se dvěma velkými stranami jsou nejméně

95 Gaitskell, H., *The Common Market*, in Holmes, M., ed., *The Eurosceptical Reader*, Basingstoke 1996; 13-37, s. 23.

96 Sampson, A., c. d., s. 217.

97 Lieber, R. J., c. d., s. 181.

98 Georges Pompidou (1911-1974), francouzský politik. Mezi léty 1962 a 1968 premiérem, v letech 1969-1974 prezidentem Páté republiky.

99 Maurice Couve de Murville (1907-1999), francouzský politik a diplomat. V letech 1958-1968 ministrem zahraničí, 1968-1969 premiérem.

100 Lieber, R. J., c. d., s. 184.

roztržít, avšak ani oni nejsou zcela jednotní. Některým členům (jako Oliver Smedley, který kvůli tomu stranu dokonce opustil) se zdálo, že je EHS málo liberální, že nefungují zásady laissez-faire, že se jedná spíše o mezinárodní byrokratický socialismus.¹⁰¹

Postoje nátlakových a sektorových skupin

Když se v letech 1960-61 stal vstup do EHS nejpravděpodobnější variantou, téma se záhy zpolitizovalo. Odpovědnost za jednání přešla z ekonomických ministerstev na diplomacii, politická hlediska se již stala důležitějšími. Jako hlavní téma to uchopily také politické strany, jež se snažily zaujmout stanovisko. Labouristům se v roce 1962 podařilo spor o EHS prezentovat jako spor mezi stranami. Téma také silně figurovalo v doplňkových volbách, začalo se o něm mluvit na veřejnosti, v masmédiích, každý měsíc se objevovaly průzkumy veřejného mínění.¹⁰²

Znakem debaty o EHS se v Británii stal vznik organizací, které působili buď pro vstup nebo proti němu. Některé z nich existovaly již před rokem 1961, ale většina z nich vznikla až v reakci na zahájení debaty.

Nejvýznamnější organizací oponující vstupu byla Liga proti Společnému trhu (*The Anti-Common Market League*; ACML), založená v srpnu 1961 a vedená bývalým konzervativním kandidátem do Parlamentu Johnem Paulem. Zaměřovala se především na levé až středové křídlo Konzervativní strany, které si nepřálo oslabování Commonwealthu, ale jednalo se o nestranickou organizaci.¹⁰³ Dále to bylo Hnutí pokrokové Británie (*The Forward Britain Movement*; FBM), vytvořené v polovině roku 1961, které mělo blízko k labouristům, tisklo pamflety a organizovalo mítinky; Británie a Společný trh (*Britain and the Common Market*) – malé těleso v rámci Labouristické strany, jehož členy byli levicoví straničtí prominenti jako Douglas Jay nebo Barbara Castle; Kampaň za udržení Británie vně (*Keep Britain Out Campaign*), nepříliš důležitá organizace založená bývalým liberálem Oliverem Smedleym; Praví toryové (*The True Tories*), věrní impériu, kteří brali snahy vlády jako zradu; Unie proti Společnému trhu (*Anti-Common Market*

101 Lieber, R. J., c. d., s. 146.

102 Lieber, R. J., c. d., s. 162.

103 Forster, A., c. d., s. 14.

Union), koordinující činnost některých z výše uvedených i dalších organizací.¹⁰⁴

Na rozdíl od sektorových skupin (jako NFU), které chtěly pouze změnit podmínky vstupu, tyto byly zcela proti. Snažily se oslovit a zmobilizovat masy. Vydávaly pamflety a literaturu o tématech Evropy a Commonwealthu, organizovaly diskusní setkání i masové mítinky, prostřednictvím veřejnosti se snažily působit na vládu. Kabinet jejich snahy nebral zpočátku příliš vážně, ale v průběhu roku 1962, kdy se ke vstupu do EHS veřejně vyjádřili kriticky osobnosti jako Attlee, Eden nebo Gaitskell, začaly tyto skupiny nabývat na vlivu. ACML měla na vrcholu své síly skoro 30 000 členů.

K širší spolupráci mezi jednotlivými skupinami nikdy nedošlo, protože neměli jednotnou alternativu a každá z nich uplatňovala proti vstupu jiné argumenty. Levicové skupiny kritizovaly hlavně federaci a princip laissez-faire, které by znemožňovaly státní plánování, pravicové zdůrazňovaly spíše ohrožení britské suverenity a insulární výjimečnosti. Společně sdílely nechuť k Evropě a především Německu a obavy o Commonwealth. FBM navrhovalo spolupráci mezi Commonwealthem, ESVO a dalšími státy na základě Organizace spojených národů.¹⁰⁵

Nátlakové skupiny se snažily ovlivnit také politické strany. ACML se zaměřila na konzervativce, ale ti neměli silného opozičního vůdce, který by ji podpořil. Nikdo, dokonce ani Turton nebo Walker-Smith, kteří jejich mítinky občas navštěvovali, se k ní nehodlali vázat. ACML také poškodilo, že se žádný z ministrů proti přihlášce veřejně nepostavil.¹⁰⁶ Skupiny posílaly dokonce vlastní kandidáty do doplňkových voleb, a ačkoli ti nebyli příliš úspěšní, ubírali hlasy především toryům. Během dvou let bruselských jednání nátlakové skupiny na veřejnost jistě zapůsobily a snížily podporu vládnímu návrhu.

Existovaly však také skupiny, které svou činností vládní politiku podporovaly. Největší z nich byla Kampaň za Společný trh (*The Common Market Campaign*; CMC), založená v květnu 1961 jako nadstranická organizace. v jejím vedení byli mimo jiné Peter Kirk (konzervativec), Roy Jenkins (labourista) či Lord Gladwyn (liberál). Zaměřovala se především na elity, jejichž prostřednictvím ovlivňovala veřejnost. Přestože byla nadstranická, vznikla také její pobočka, nazvaná

104 Lieber, R. J., c. d., s. 208-209.

105 Lieber, R. J., c. d., s. 211.

106 Forster, A., c. d., s. 26.

Labouristická komise pro Společný trh (*Labour Common Market Committee*). Jejím vůdcem se stal Jenkins a měla sloužit ke snazšímu přesvědčování Labouristické strany o prospěšnosti vstupu do EHS. Dále to byla Britská rada evropského hnutí (*U.K. Council of the European Movement*), taktéž nadstranická, která vznikla již o deset let dříve a byla úzce propojena s vládou a obchodníky.¹⁰⁷

Před oficiálním Macmillanovým prohlášením v červenci 1961 tyto skupiny, prosazující britský vstup do EHS, posilovaly a naléhaly ve věci členství na vládu. O samotném oznámení přihlášky však také nebyly informovány a překvapilo je, přestože jej přivítaly. Později se snažily sehnat podporu lidí a přesvědčit Evropany, že zájem Británie je skutečný. Zaměřovaly se ale především na elity, neměly rozsáhlé členské základny a nepořádaly masové mítinky a pochody jako organizace, jež působily proti vstupu. Ty byly ve své masovosti bezpochyby úspěšnější.¹⁰⁸ Ani jedna ze skupin však nemohla ve svém vlivu na vládu soupeřit s velkými sektorovými organizacemi jako FBI, TUC nebo NFU.

Federace britského průmyslu zpočátku myšlenku vstupu do EHS příliš nepodporovala. Hodně se zasadila o vznik ESVO, v níž měla řadu závazků; projekt EHS jí nadto připadal příliš idealistický. Vstup začala podporovat, až když bylo jasné, že ke vzniku dohody mezi EHS a ESVO nedojde a že Británie se buď začlení nebo bude izolována. Pro vstup se vyjádřily hlavně velké firmy, které viděly v EHS kompetitivní stimulaci, proti spíše malé podniky, obávající se o svou existenci, a obchodní asociace, hlavně Průmyslová asociace Commonwealthu (*Commonwealth Industries Association*; CIA).¹⁰⁹

Pouhé dva týdny před Macmillanovým prohlášením vydala FBI své vlastní stanovisko. Vyslovila se pro vstup, pokud budou splněny dvě podmínky – britské členství v EHS nesmí zaplatit Commonwealth a Británie musí dostát všem závazkům k zemím ESVO. FBI sice nejednala zcela jednotně, ale v důležitém momentu vládu podpořila.

Během vyjednávání pozice FBI sílila a její zájem na vstupu rostl;¹¹⁰ na jaře 1962 její bývalý ředitel McFadzean prohlásil, že Británie vstupem nemá co ztratit, ale může všechno získat.¹¹¹ V prosinci 1961 podala FBI vládě zprávu o odvětvích,

107 Lieber, R. J., c. d., s. 215.

108 Lieber, R. J., c. d., s. 218.

109 Lieber, R. J., c. d., s. 94.

110 George, S., c. d., s. 31.

111 Lieber, R. J., c. d., s. 99.

kteře by mohly být britským vstupem ohroženy; firmám pak dodala příručku, jak se v EHS pohybovat. Také velmi protekcionistický textilní průmysl nakonec otočil a v obavě před přílivem levného zboží z Commonwealthu začal vstup do EHS podporovat. Jedinou velkou skupinou, která zůstávala proti a neustávala v kritice, byla CIA.

Odborový kongres (*Trade Union Congress*; TUC), největší britský odborový svaz, také nebyl členstvím v EHS nijak nadšen, ale ještě více by mu vadilo rozdělení Evropy na EHS a ESVO. Na Macmillanovo prohlášení reagoval kladně. Ačkoli měl TUC vždy blízko k Labouristické straně, v evropské otázce se s ní názorově rozcházel.¹¹² Rozložení příznivců a odpůrců však bylo podobné – odpůrci byli spíše nalevo, příznivci napravo. TUC v jeho postoji podpořily také odbory zemí EHS, s nimiž se sešel v listopadu 1961 v Londýně.

Svaz udržoval dobré vztahy s Heathem. Přibližně každý měsíc se s ním na jeho návrh zástupci TUC setkávali a on je informoval o průběhu jednání. V červnu 1962 poslal TUC vládě memorandum se svými podmínkami – vláda musí mít pod kontrolou ceny, musí pomoci znárodněnému průmyslu, bude nutné omezit pohyb pracovní síly. Dne 23. července se zástupci TUC znovu sešli s Heathem a o pár týdnů později jim poslal své odpovědi, které je uklidnily. Sice jim nevyhověl ve všech jednotlivostech, ale celkově to bylo přijatelné.

Národní farmářská unie měla v jednáních hodně co ztratit. V britském zemědělství vláda garantovala ceny a určovala každoročně výši podpory v úzké konzultaci s NFU. To zajistilo, že britské zboží mohlo plně konkurovat levným potravinám z Amerik a z dominií – a zákazník měl nízkou cenu.¹¹³ Naproti tomu v EHS fungoval systém vysokých cel na dovoz; podporu zemědělství tak doplatil zákazník, nikoli plátce daní. NFU se obávala přechodu na nový systém, hlavně pak poklesu garantovaných cen a toho, že kontrola přejde z vlády na Evropskou komisi.¹¹⁴

NFU prosazovala systém, kdy by každá vláda konala podle svých zájmů. v červenci 1961 oznámila Rada NFU své životní podmínky a přidala hrozbu, že pokud nebudou splněny, jednání nemají šanci na úspěch. Nastavené podmínky však

¹¹² Lieber, R. J., c. d., s. 110.

¹¹³ Thompson, David, *General de Gaulle and the Anglo-Saxons*, s. 14, in *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, sv. 41, č. 1 (leden 1965), s. 11-21.

¹¹⁴ Lieber, R. J., c. d., s. 117-118

v podstatě kopírovaly status quo, takže nebylo kam ustupovat. Heath vyslovil ve svém projevu k ministrům Šestky body k ochraně zemědělců – dvanácti- až patnáctileté období přechodu na evropský systém, prostředky národní ochrany zemědělství a speciální nastavení pro obchod s ovocem a zeleninou.¹¹⁵ To však bylo pro Šestku nepřijatelné a Británie by musela z něčeho slevit; k tomu však nebyla NFU ochotná. Její podmínky se členstvím v EHS neslučovaly a její odpor značně jednání protáhl.

Tisk a veřejnost

Tisk podporoval vstup do EHS již před rokem 1961, ale dokud se premiér nevyjádřil, nečinil tak příliš hlasitě. Noviny *Daily Herald* a *Daily Mirror* byly proevropské již na konci padesátých let, během jara 1960 se k podpoře vstupu přiklonily *The Observer*, *The Guardian* a *The Economist*. Konzervativní noviny se přidaly na přelomu roku 1960 a 1961 – *Financial Times*, *Sunday Times*, *Daily Mail*, *Daily Telegraph* a nakonec i *The Times*. Podpora tisku byla jedním z faktorů, které Macmillana při jeho rozhodování ovlivnily a které ho přiblížily k podání přihlášky. Noviny jako první představily téma veřejnosti; v *Daily Herald* vyšla série článků s názvem „Proč bychom se měli přidat ke Společnému trhu“ (*Why Should We Join the Common Market*). Většina novin toto téma prezentovala tak, že proti vstupu se mohou stavět pouze ignoranti, ti, kteří nemají dostatek informací nebo ti, kteří nejsou schopni čelit realitě.¹¹⁶

Jediným celostátním deníkem, který zásadně odmítal britskou účast v Evropských společenstvích, byl *Daily Express* tiskového magnáta Lorda Beaverbrooka. Ten ve spojení s ACML rozpoutal masivní protievropskou kampaň, v níž se snažili oživit tradiční britskou podezíravost vůči katolíkům, Němcům a Italům. Mobilizovali vlivné odpůrce vstupu, jako byl Clement Attlee nebo Bernard Montgomery. Ze všech sil podněcovali zemědělce a představitele zemí Commonwealthu, aby si vládní politiku nenechali líbit a více bojovali za své zájmy. Metody byly stejné jako u nátlakových organizací - ovlivňovat veřejnost a skrze ni naléhat na vládu.

Už od roku 1945 docházelo k odpolitizování tisku. Jednotlivé noviny sice

¹¹⁵ Lieber, R. J., c. d., s. 123.

¹¹⁶ Lieber, R. J., c. d., s. 220.

nadále sympatizovaly s určitými politickými stranami, ale tuto preferenci veřejně vyjadřovaly zpravidla pouze před volbami.¹¹⁷ Podpora však nebyla rozhodně bezvýhradná. Konzervativní deník *Daily Express* tak mohl zaujmout protievropský postoj, zatímco dvoje levicové noviny (*Daily Mirror* a *Daily Herald*) vstup do EHS podpořily. Během roku 1962 pak získaly váhavější stanovisko také *The Times*, *The Observer* a *The Guardian*.

Vliv novin na veřejnost se přesto zdál být omezený. Po roce aktivní kampaně podporovali čtenáři *Daily Express* stále více vstup do EHS než čtenáři *Daily Herald* a více než třetina z nich nevěděla, co si myslí. v červenci roku 1960 by 49 % populace schválilo vládní tah vstoupit do EHS, přičemž pouze 13 % by s ním nesouhlasilo. Se zamítavým stanoviskem nebo bez stanoviska byli většinou lidé na nižší sociální úrovni a s nižším vzděláním.¹¹⁸

Macmillanovo prohlášení načas pozvedlo pro-vstupní cítění. Nejvyšší podporu mělo členství v EHS v prosinci roku 1961 – 53 %. Od té doby však zájem o vstup u obyvatelstva trvale klesal až na pouhých 30 % v červnu 1962. Téma dlouhou dobu veřejnost skoro nezajímalo, ale jeho medializací a politizací se veřejné mínění začalo obracet proti vstupu. Vliv měla také nízká obliba Konzervativní strany, jejíž osud se se vstupem v letech 1961-1963 značně provázal.¹¹⁹ Strana měla nejvyšší podporu v roce 1960, od poloviny roku 1961 se již v průzkumech umísťovala za labouristy. Během roku 1962 dále ztrácela, což se projevovalo i v doplňkových volbách. V červnu toho roku měl Macmillan jako premiér nejnižší oblibu od Nevilla Chamberlaina v roce 1940.

V prosinci 1961 by 51 % voličů Labouristické strany schválilo vládní rozhodnutí usilovat o vstup. S tím, jak se labouristé stávali ke vstupu nepřátelskými, ztrácel podporu i u jejích voličů.¹²⁰ EHS však zůstalo populárnější než premiér a jeho strana, protože ho podporovala řada příznivců labouristů a liberálů.

Opačný proces než u veřejnosti nastal u "elit" - průmyslníků, finančníků, médií a politiků. Vláda s nimi v letech 1960-1961 konzultovala své záměry a jejich mínění se poměrně rychle měnilo. V roce 1961 se pro připojení k EHS vyslovalo 8 z 10 příslušníků těchto elit a více než polovina z nich byl ochotna vzdát se

117 Koss, S., *The Rise and Fall of the Political Press in Britain. Volume Two: The Twentieth Century*, Capel Hill - London 1984, s. 643.

118 Lieber, R. J., c. d., s. 224 a 226.

119 Lieber, R. J., c. d., s. 229.

120 Lieber, R. J., c. d., s. 231.

některých zájmů Commonwealthu.¹²¹ To se nelíbilo mnohým labouristům (zejména Gaitskellovi), kteří se ptali, kdy tyto "špičky" získaly monopol na pravdu.

Macmillan se vyhýbal konfrontacím a neprojevoval pro věc nadšení, neboť se domníval, že by ho to v očích veřejnosti ještě více poškodilo a že by to znevýhodnilo jeho vyjednávací pozici.¹²² Až v září roku 1962 řekl na veřejnosti (v televizním vysílání), že Spojené království musí vstoupit do EHS. Konzervativní strana na to navázala vystoupeními řečníků a tiskem pamfletů, ale už bylo pozdě. Za selhání kampaně a pokles podpory EHS nejvíce mohlo oslabení vlády, způsobené výměnou ministrů a špatnými výsledky v doplňkových volbách.¹²³

Aby si Macmillan získal podporu veřejnosti a všech zájmových skupin, zaručil se dosáhnout takových podmínek, jež nebyly s členstvím v EHS příliš slučitelné. Evropanům (zejména Francouzům) se pak zdálo, že ministerský předseda spojil svou kariéru se vstupem do Společenství natolik, že bude muset přijmout jakékoli podmínky a začali na něj více naléhat. Domácí opozice pak mohla snadno bruselská vyjednávání interpretovat jako „jednání na kolenou“.

Ačkoli však veřejné mínění vstup z většiny nepodporovalo, nikdy se proti němu dramaticky nemobilizovalo. Spor o členství v EHS nadále zůstal především mezi elitami a nátlakovými skupinami.

121 Lieber, R. J., c. d., s. 233.

122 Sampson, A., c. d., s. 212.

123 Lieber, R. J., c. d., s. 236.

Třetí kapitola

Průběh a konec jednání

Bruselská jednání

Velká Británie, spolu s Dánskem, Irskem a Norskem, podala v létě roku 1961 přihlášku do EHS podle článku 237 Římských smluv, jenž říká, že „kterýkoli evropský stát může požádat o členství ve Společenství“. Nebylo však jasné, jak by podmínky, nastavené ve smlouvách pro šest států, fungovaly pro sedm a více zemí.¹²⁴ Rakousko, Švédsko a Švýcarsko požádaly o přidružení.

Na britskou žádost záhy zareagovalo negativně anonymní memorandum z francouzského ministerstva zahraničí. Důvody odmítnutí byly hlavně ekonomická stagnace (v kontrastu s růstem Šestky), problémy s platební bilancí a závazky v Commonwealthu. Memorandum dále varovalo před tím, že jednání budou dlouhá a obtížná, upozornilo na možný nesouhlas Šestky a na to, že úspěch vyjednávání bude záviset na přetrvání francouzsko – německého spojení.¹²⁵ Zdá se, že v memorandu byl poměrně přesně vystižen postoj řady francouzských politiků.

Přesto Rada ministrů EHS 26. září jednomyslně vyslovila souhlas se zahájením jednání. Německo a Benelux se snažily prosadit jako stálého předsedu konference Paula-Henriho Spaaka. Narazily však na odpor Paříže; francouzský ministr zahraničí Maurice Couve de Murville se domníval, že by se tím snížila nezávislost vlád. Nakonec se tedy dohodli na rotujícím předsednictví – a podle francouzského návrhu se Šestka měla před každým kolem vyjednávání sama sejít a prodiskutovat společný postup. To Brity jednak stavělo do nevýhody, a jednak také celá jednání protáhlo.¹²⁶

Edward Heath, šéf britské delegace, pronesl 10. října v Paříži svou velmi proevropskou zahajovací řeč, v níž přijal Římské smlouvy. Hledal však také speciální nastavení pro britské zemědělství. Přesto však formální jednání začala až 8. listopadu.

Francie se ovšem obávala v případě britského vstupu zvýšeného vlivu USA

¹²⁴ Kitzinger, U. W., c. d., s. 145.

¹²⁵ Warner, G., *Why the General Said No*, in *International Affairs (Royal Institut of International Affairs 1944-)*, sv. 72, č. 4, s. 869-882, s. 871.

¹²⁶ Warner, G., c. d., s. 872.

a NATO. Britové podle ní nechtěli do EHS pouze vstoupit, ale také ho změnit. Dne 16. listopadu vyjádřil své pochybnosti v rozhovoru s předsedou Evropské komise Walterem Hallsteinem sám prezident Charles de Gaulle. EHS by se podle něj změnilo s celým Commonwealthem za zády z evropské organizace na světovou. Dne 25. listopadu měl Macmillan příležitost vysvětlit mu své záměry osobně, když ho přivítal ve svém domě v Birch Grove v Sussexu.

Když spolu mluvili o budoucnosti Evropy po založení EHS, řekl de Gaullovi tehdy čerstvý premiér: „Společný trh, to je Kontinentální blokáda! Anglie ho nepřijme... nebo vstoupíme do války, která bude zpočátku bezpochyby pouze hospodářská, která by ale mohla přerůst i do dalších oblastí.“¹²⁷ Nyní se Macmillan snažil francouzského prezidenta přesvědčit, že jejich vize sjednocené Evropy národních států jsou si blízké a že je třeba vybudovat něco pevného, dokud je on s Adenauerem dosud u moci. Zdůrazňoval politickou nutnost připojení, ekonomickými problémy se příliš nezabýval. Chtěl vytvořit Společenství, v němž by Francie a Anglie hrály vedoucí úlohu za úzké spolupráce s USA. De Gaulle tvrdil, že na něj Macmillanovy argumenty udělaly dojem a že britskému přístupu rozumí, ale přesvědčen nebyl.¹²⁸

Ostatní státy Šestky však britskou snahu o začlenění vesměs vítaly. Německý kancléř Adenauer se k tomu sice stavěl poměrně zdrženlivě a preferoval spíše Společenství založené na francouzsko – německém spojení, ale ministr hospodářství Ludwig Erhard a nový ministr zahraničí (od prosince 1961) Gerhard Schröder se orientovali více atlanticky a připojení Velké Británie si přáli. Ve prospěch britského vstupu argumentovaly také Belgie a Nizozemí. Dlouholetí ministři zahraničí těchto zemí, Paul-Henri Spaak a Joseph Luns sice podporovali myšlenku federální Evropy a věděli, že s Británií uvnitř Společenství by se tento cíl patrně neuskutečnil, ale zároveň se snažili dostat z vleku osy Paříž – Bonn a doufali, že by Británie mohla v EHS představovat její protiváhu. Když Edward Heath v dubnu 1962 žádal přístup k jednání o politické unii, přestože Spojené království ještě nebylo členem EHS, Belgie a Nizozemsko jí jasně ukázaly svou podporu. Odmítly podepsat smlouvu o unii, dokud Británie nepřistoupí ke Společnému trhu.¹²⁹

Šestka pokračovala v integračním procesu i přes neuzavřená jednání

127 De Gaulle, Ch., *Mémoires d'espoir*, Paris 1972, s. 143.

128 Warner, G., c. d., s. 872.

129 Warner, G., c. d., s. 873.

s Londýnem a dne 14. ledna 1962 přijala opatření o společné zemědělské politice. Heath proti tomu bezvýsledně protestoval.

V první polovině roku 1962 docházelo k technickým diskusím odborníků. Dne 2. června se Macmillan znovu sešel s de Gaullem; tentokrát v Paříži. Řekl mu, že je ochoten přizpůsobit se pravidlům EHS a nechce být pouhým satelitem USA, ale součástí svobodného světa, stojícího na spolupráci Evropy a Ameriky.¹³⁰ Francouzský prezident druhý den ocenil Macmillanův názorový vývoj a jeho snahu o budování Evropy, ale také mu řekl, že je dosud příliš svázán s mimoevropským světem a že rozhodování mezi Evropou a Amerikou není v jeho hlavě ještě zcela rozřešeno. Také vyjádřil pochybnost, zda by vůbec rozšířené Evropské společenství jednat jednotně. Macmillan z jednání odjížděl v nejistotě, jaký bude další francouzský postup, což bylo patrně právě to, čeho chtěl de Gaulle dosáhnout.¹³¹

V červenci a srpnu proběhla série jednání, která se věnovala především zemědělství a přístupu k bývalým dominiím a zemím ESVO. Britská delegace, nucená požadavky britské veřejnosti a různých zájmových skupin, žádala celou řadu výjimek a zvláštních nastavení – Couve de Murville na to řekl, se Británie musí přizpůsobit pravidlům EHS, nikoli EHS pravidlům Commonwealthu.¹³²

Po 5. srpnu, kdy se konalo dosud nejdelší jednání ministrů, zbývaly dosud nedořešeny tyto body: 1) britská žádost na volný dovoz zinku, hliníku, olova a papíroviny; 2) zemědělství; 3) podoba financování zemědělství EHS; 4) vztah k ostatním členům ESVO (Francouzi požadovali, aby z něj Británie před přijetím do EHS vystoupila); 5) institucionální problémy; 6) řada dalších důležitých, ale nikoli stěžejních záležitostí. Navzdory tomu sdělil Macmillan o pouhé čtyři dny později de Gaullovi, že v Bruselu zbývají dojednat pouze maličkosti.¹³³ Během podzimu se Heath dostával do stále větších potíží, jednání se zastavila v několika oblastech.

Veto

V průběhu roku se upevnila de Gaullova pozice ve Francii. Skončila válka v Alžíru a ultrapravicová Organizace tajné armády (*Organisation armée secrète*), která se dokonce v létě neúspěšně pokusila prezidenta zavraždit, byla rozpuštěna

¹³⁰ Sampson, A., c. d., s. 218.

¹³¹ Warner, G., c. d., s. 876.

¹³² Warner, G., c. d., s. 878.

¹³³ Warner, G., c. d., s. 879.

a její vůdci popraveni. Na konci listopadu získali gaullisté v parlamentu absolutní většinu a opozice, která byla vesměs probritská, ztratila význam. S domácí podporou mohl de Gaulle snáze a účinněji prosazovat své zahraničně-politické cíle. Během podzimu si také při cestě po SRN zajistil Adenauerovu podporu. Jestliže se Britové dříve obávali německé hegemonie ve Společenstvích, nyní hrozilo toto nebezpečí velmi reálně z Francie.

Na vývoj jednání měla také vliv zahraniční politika Spojených států. Prezident John Kennedy si přál větší spolupráci s Evropou a navrhoval jakousi obchodní asociaci, která by mohla v budoucnu vést ke Společnému trhu.¹³⁴ Tento „Velký záměr“ (*Grand Design*) však již počítal s tím, že Velká Británie bude do EHS přijata, což jej v očích Charlese de Gaulla kompromitovalo. Vnímá jej jako prostředek USA, který měl zabránit Evropě ve vykonávání vlastní nezávislé politiky a pravdou je, že se Kennedy nezamýšlel dělit o politické nebo vojenské vedení. Přesto byl „Velký záměr“ dobře přijat v Británii i v zemích Pětky (Šestky bez Francie).

Macmillan se s de Gaullem znovu sešel 14. prosince v Rambouillet u Paříže. Téhož dne oznámil premiér Georges Pompidou poslancům, že se bude jednat o přátelský rozhovor a že se prezident pokusí pomoci Britům ve vstupu, který by neohrozil stávající struktury.¹³⁵ Ve skutečnosti však jednání byla velmi formální, ačkoli se Macmillan snažil o opak – dokonce trval na tom, že bude mluvit francouzsky. De Gaulle mu oznámil, že by vstup Velké Británie do EHS ohrozil postup dohodnutý v Římských smlouvách a že by se změnil charakter Společenství. Macmillan se ho tedy zeptal: „Je-li toto vaše stanovisko, proč jste jej nevyjádřil již dávno a neušetřil tak dlouhá jednání v Bruselu?“ Jeho otázka zůstala podle francouzských záznamů nezodpovězena.¹³⁶

Jednání v Rambouillet patrně poškodila Macmillanova naplánovaná schůzka s Kennedym, která se uskutečnila již 18. prosince v Nassau. Kennedy mu oznámil, že Spojené státy upustí od společného projektu raket *Skybolt*, a nabídl mu americké rakety *Polaris*, schopné nést britské jaderné hlavice. Pro Macmillana byl *Skybolt* důležitým symbolem britské vojenské nezávislosti a jeho zrušení v Británii poškodilo jméno vlády. Kennedy však podle svých slov o politických důsledcích tohoto kroku

134 Beloff, M., *The United States and the Unity of Europe*, London 1963, s. 111.

135 Jouve, E., *Le général de Gaulle et la construction de l'Europe (1940-1966), Tome I*, Paris 1966, s. 518.

136 Warner, G., c. d., s. 880.

nevěděl.¹³⁷ Dokud bylo Spojené království nezávislou jadernou mocností, byla také šance na nějakou formu spolupráce s Francií. Macmillanovi poradci premiéra varovali, že nákup raket *Polaris* by mohl zkomplikovat jednání o vstupu do EHS; Francie to vnímala jako další posilování britsko-amerických vztahů. Macmillan toto nebezpečí nebral příliš vážně – přesvědčil však Kennedyho, aby stejnou nabídku raket *Polaris* učinil také Francouzům, které tím chtěl upokojit. Ničeho tím ale nedosáhl – ve Francii byl projekt *Polaris* nadále důkazem britské podřízenosti, v Británii symbolem konce „zvláštního vztahu“ (neboť nabídka byla učiněna i Francouzům).¹³⁸

Charles de Gaulle byl v otázce britského členství dlouhou dobu nejistý. S Angličany jej pojilo spojenectví z války, kdy dokonce padl návrh na společné anglo-francouzské občanství, a společná garance míru v Evropě. Převládaly však spíše argumenty proti jejich vstupu – nedůvěra, insulární charakter Británie, vytvoření konkurenčního ESVO, dovoz potravin z Ameriky a z dominií. Situaci komplikovala také délka bruselských jednání a přílišné britské požadavky, což cítila celá Šestka. Významným argumentem také byl vztah Britů k USA a pocit, by Spojené království bylo v EHS americkým „trójským koněm“. Macmillan v Nassau dostal, co chtěl, ale podle pozorovatelů bylo cenou vyloučení z Evropy.¹³⁹

Charles de Gaulle byl nacionalističtější a více zastával myšlenku Evropy jako třetí světové síly než premiéři čtvrté republiky a bál se, že by Británie ovlivňovala EHS atlantickým směrem. Aby tomu zabránil, riskoval hněv svých partnerů, zejména zemí Beneluxu, které byly stálými advokáty britského členství. Dalším (a možná nejdůležitějším) důvodem bylo také ohrožení francouzské hegemonie v EHS v případě připojení další mocnosti, která má jaderné zbraně, globální zájmy a stálé křeslo v Radě bezpečnosti OSN. „V roce 1963 by de Gaulle patrně vetoval přihlášku britské vlády, ať už by byla dohoda v Nassau uskutečněna nebo ne. De Gaulle nesnášel toto zjevné oživení 'zvláštního vztahu', ale jeho nesouhlas s britským vstupem do EHS se především zakládal na prezidentově přesvědčení, že Francie by mu měla dominovat.“¹⁴⁰

Jako odpověď na Nassau veřejnost vnímala de Gaullův novoroční projev,

137 Sampson, A., c. d., s. 220.

138 Jouve, E., c. d., s. 186.

139 Sampson, A., c. d., s. 221.

140 Verrier, A., *Through the Looking Glass: British Foreign Policy in an Age of Illusions*, London 1983, s. 166, citováno v Stephen, G., c. d., s. 35.

v němž prohlásil, že Británii do EHS přijme, až bude připravena bez výhrad. Na 14. ledna pak svolal tiskovou konferenci. Na ní konečně oznámil svůj nesouhlas s britským vstupem do Společenství. Ne že by si jej nepřál, ale Británie nebyla podle něj schopna přijmout podmínky. Vyjmenoval všechny těžkosti, které bruselská jednání provázely a zdůraznil britskou nevoli přejít na evropský zemědělský systém. Hlavním problémem podle něj byl ale odlišný charakter Spojeného království (což byl paradoxně také argument odpůrců vstupu v samotné Británii). „Anglie je ve skutečnosti ostrovním, námořním státem, svázaným svými obchody, svými trhy a svými dodávkami se zeměmi, které jsou velmi odlišné a mnohdy velmi daleko... Jak může Anglie, tak jak žije, vyrábí a obchoduje, být začleněna do Společného trhu, tak jak byl založen a funguje?“¹⁴¹ Británie, následovaná dalšími zeměmi, by podle něj zcela změnila povahu Společenství a také Římských smluv, rozloha by se změnila z karolinské na římskou. Vyjádřil také otevřenou pochybnost o britském vztahu se Spojenými státy – ačkoli byl podle něj „zvláštní vztah“ mrtev, „zjevně se transformoval v novou alianci, jejímž cílem je uchvácení evropské citadely, tak bolestně vybudované Šestkou“.¹⁴²

Vyloučení Británie z Evropy podle svých slov nechtěl – na tiskové konferenci nabídl jakési přidružení k EHS a vyjádřil naději, že v budoucnu dojde k postupnému přiblížení tak, aby bylo plné členství možné. Na závěr generál poznamenal, že Francie si bude vždy vědoma britské pomoci v první světové válce, vyzdvihl odvahu anglického lidu, na níž spočíval „osud svobodného světa“ v druhé světové válce, a která podle něj nesmí být zpochybňována. Tato slova však nemohla zvrátit jasně protibritský (a protiamerický) tón konference.

141 Barker, E, *The Common Market*, Hove 1976, s. 79, citováno v Stephen, G., c. d., s. 34.

142 *The Times*, 15. ledna 1963.

Čtvrtá kapitola

Reakce na veto a ukončení jednání

Reakce Pětky

Zástupce Británie a Pětky vyjádření francouzského prezidenta překvapilo, ale málokdo předpokládal úplné skončení přístupových rozhovorů. Maurice Couve de Murville totiž ještě o tři dny dříve Edwarda Heatha ujišťoval, že Charles de Gaulle nemá ani moc, ani úmysl vetovat britské členství. Heath pak na de Gaullovu tiskovou konferenci reagoval ještě týž den – pouze však odmítl francouzským prezidentem navrhované přidružení namísto plného členství. Komplexní prohlášení britské strany prozatím vydáno nebylo, Macmillan se ale telefonicky dohodl se Heathem, že budou prosazovat pokračování rozhovorů, neboť de Gaulle nemůže mluvit za celou Šestku.¹⁴³ Jednání tedy nadále probíhala podle stanoveného plánu.

Stanovisko francouzské vlády však chybělo. Dne 16. ledna přijel do Bruselu Couve de Murville, který oznámil, že konflikt způsobila jednání v Nassau.¹⁴⁴ 18. ledna pak Francie podala oficiální žádost o stažení britské přihlášky, na což reagovala Británie stížností a spolu s Pětkou se snažila jednání nepřerušovat. Země Pětky se tedy spolu s Británií dohodly na ustavení komise pod vedením italského politika Emilia Colomba, která měla do dalších jednání (naplánovaných na 28. ledna) vytvořit zprávu o tom, čeho už se v přístupových rozhovorech dosáhlo a v čem je třeba shodu teprve najít a v téže zprávě navrhně řešení zbývajících problémů.

Proti generálu de Gaullovi mezitím vystupovalo množství britských, evropských i zámořských politiků a novinářů. Pobouření byli zejména způsobem, jakým francouzský prezident svůj odpor vyjádřil – a na britské straně stály tentokrát i osobnosti, které by ji jinak raději viděly mimo Společný trh. De Gaulle pak situaci ještě zhoršil svým vyjádřením z 19. ledna, kdy potvrdil svůj nesouhlas s britským členstvím ve Společenstvích: „Jednoho dne se ke Společnému trhu [Britové] připojí, ale to už tady bezpochyby nebudu“. Zdálo se, že tisková konference dosáhne toho, čemu se až dosud Couve de Murville úspěšně vyhýbal – izolace Francie. Paul-Henri Spaak řekl, že stav jednání, jak jej popsál de Gaulle, vůbec neodpovídá realitě,

¹⁴³ *The Times*, 15.1. 1963.

¹⁴⁴ Jouve, E., c. d., s. 509.

a uvedl, že de Gaullovy metody velmi ztížily život uvnitř Společenství. Dodal, že homogenita EHS není de Gaullovým cílem, ale že Francie rozvíjí myšlenku, v níž je generál jediným pánem Evropy.¹⁴⁵ Italský ministr financí Ugo la Malfa vystoupil 15. ledna s ostrým prohlášením, v němž řekl, že Francie je jen jeden stát ze šesti, a dodal: „S Itálií a s dalšími zeměmi Společného trhu se nemůže jednat jako s koloniemi“,¹⁴⁶ italský předseda evropského parlamentu Gaetano Martino řekl, že „Evropa je bez Velké Británie nemyslitelná, stejně jako se mnozí Angličané domnívají, že je nemyslitelná Velká Británie bez Evropy.“¹⁴⁷ Joseph Luns zaútočil na prezidentovu představu homogenity ekonomik Šestky; ve svém prohlášení pak nachází více podobností mezi nizozemskou a britskou ekonomikou než mezi nizozemskou a francouzskou.¹⁴⁸ Dne 19. ledna pak dal de Murvillovi najevo, že by de Gaullův přístup mohl mít vliv na plánovanou ratifikaci Konvence o přidružení afrických zemí (*Convention d'association*) a na francouzský požadavek na speciální status pro Alžírsko. Nakolik si de Gaulle před konferencí toto riziko uvědomoval, není jasné.¹⁴⁹

Proti de Gaullovi byla i Evropská komise, která byla jindy poměrně profrancouzská – nyní se snažila najít cestu, jak v jednáních pokračovat. Za Brity se postavil také Jean Monnet, jenž řekl, že navzdory de Gaullovi přesvědčení „vyjednávání o britském vstupu mohly být už rychle uzavřeny“ a pokud se Pětka generálův nepostaví, mohla by se podle Monnetova názoru dostat do francouzského vleku. Nesouhlas s de Gaullovým odmítnutím vyjádřili dokonce i zástupci francouzských farmářů, kteří se zprvu stavěli proti britskému připojení.

Shodně konferenci odsoudila také většina západních deníků. Italský list *Voce repubblicana*: „Prezident nezaváhal a sdělil, že bruselská jednání byla a budou bezvýznamná, protože jejich výsledek již byl určen jeho suverénním a unilaterálním gestem.“ *Baltimore Sun* (USA): „Prezident de Gaulle odmítl americké vedení v otázkách obrany a zanechal tak neočekávaný stín na Kennedyho optimismu.“ *Het laaste nieuws* (Belgie): „Držení Británie mimo poškozuje jednotu Evropy.“ *Dagens Nyheter* (Švédsko): De Gaulle nemá právo zneužívat Společný trh kvůli politickým ambicím Francie.“ Dokonce i jindy velmi profrancouzsky orientovaný belgický list *Libre Belgique* napsal: „Bylo od něj velmi dětinské prezentovat Šestku jako idylický

145 FO 371/171420, Spaak v rozhovoru s A. Honsieuxem, 4.2. 63 v Bruselu.

146 *The Guardian*, 16. 1. 1963.

147 *The Guardian*, 16. 1. 1963.

148 *The Economist*, 19. 1. 1963.

149 *The Economist*, 19. 1. 1963.

blok, kde je vše dokonalé.“ Holandský deník De Telegraaf pak uvedl: „Pětka musí zaujmout vůči Francii pevnější postoj. Klíč k řešení má nyní patrně Západní Německo.“¹⁵⁰ Francouzský list *l'Aurore* se ptal, zda „celá zahraniční politika Francie může být založena na úplné důvěře generála de Gaulla k Adenauerovi“.¹⁵¹

Postoj Spolkové republiky byl složitější. Všechny hlavní politické strany sice podporovaly britský vstup a ministr zahraničí Gerhard Schröder usiloval o pokračování rozhovorů, ale spolkový kancléř Konrad Adenauer tak jednoznačně nevystoupil. Dne 19. ledna odcestoval do Bonnu předseda Evropské komise Walter Hallstein a také Jean Monnet, aby se pokusili kancléře přesvědčit o nutnosti podpory Británii; pokud by totiž Německo de Gaullovo veto odsoudilo, byli ministři zahraničí Pětky odhodláni pokračovat v jednáních i přes francouzský nesouhlas nebo nepřítomnost francouzských vyjednávačů.

Adenauerova schůzka s de Gaullem 22. ledna v Paříži byla sledována se značným napětím. Státníci spolu měli podepsat francouzsko-německou (tzv. elysejskou) smlouvu o jaderných zbraních, která měla dočasně nahrazovat politickou unii. Ukázalo se, že Adenauer není ochoten riskovat přátelství s Francií, aby dal možnost Británii pokračovat v jednáních. Když se francouzský prezident kancléře zeptal na jeho postoj ohledně Spojeného království, ten odvětil, že by to měla rozhodnout Rada ministrů a Evropská komise, a že podle něj jsou důležitější otázky zastoupení Británie a její požadavek na 1600 Britů v institucích EHS než hospodářské výjimky.¹⁵²

Tím, že se Spojeného království přímo nezastalo Německo, jemuž záleželo více na utužení osy Paříž-Bonn skrze kritizovanou smlouvu o jaderných zbraních, došlo k faktickému ukončení jednání. Delegace se sice sešly podle plánu 28. ledna, ale nebyly schopné dohodnout se na dalším postupu. Gerhard Schröder se ještě pokoušel v Radě ministrů prosadit návrh, jenž by pouze zkoumal technické detaily a obnovil jednání o vstupu, ale Couve de Murville to odmítl s tím, že je třeba se zamyslet nad vlivem britského připojení.¹⁵³ Naposledy se vyjednávací týmy sešly 29. ledna. Schröder se pokoušel Heathovi vyjádřit podporu tím, že neúspěch jednání prohlásil také za svůj, přesto byl britský delegát značně rozčilen.

Pětka tak byla postavena před hotovou věc a její reakce se nadále omezila již

¹⁵⁰ *The Times*, 16. ledna 1963.

¹⁵¹ *The Guardian*, 16. ledna 1963.

¹⁵² Warner, G., c. d., s. 881.

¹⁵³ Warner, G., c. d., s. 882.

jen na odvetná opatření. Dne 29. ledna zrušila plánovanou konferenci ministrů financí v Baden-Badenu. Itálie přitvrdila svůj postoj po Macmillanově návštěvě Říma a 22. února oznámila, že nepodepíše Francií podporovanou Konvenci o přidružení afrických zemí. Belgie a Nizozemsko také dávaly najevo nespokojenost, ale jejich možnosti byly omezenější.¹⁵⁴ Evropská společenství tak čelila další vnitřní krizi a Británie byla ze Společného trhu prozatím vyloučena.

Reakce v Británii

Pro Konzervativní stranu bylo francouzské odmítnutí těžkou ranou, zejména pak pro premiéra Harolda Macmillana, který s úspěchem přihlásky do značné míry spojil i svou politickou kariéru. De Gaullovým kategorickým nesouhlasem byl po dlouhých vyjednáváním velice překvapen a propadal zoufalství. „Veškerá naše domácí i zahraniční politika je v troskách... Evropská jednota již neexistuje; francouzská dominance v Evropě je novým a alarmujícím prvkem; popularita naší vlády rychle klesá. Ztratili jsme už vše, kromě odvahy a odhodlání,“ poznamenal bezprostředně po vetu¹⁵⁵. Další členové vlády se pak snažili dopad konference i Macmillanových slov mírnit. Již 15. ledna prohlásil Rab Butler: „Pokud se podíváte na historii Birtánie a jejích vztahů s Francií nebo jinou zemí, vždy naším mottem bylo 'obchod jako vždycky' a my navrhujeme v tom pokračovat. Nedostali jsme všechny podmínky, které jsme žádali pro zemědělství a Commonwealth... Nacházíme se v obtížném bodu vyjednávání, který byl učiněn ještě obtížnějším událostmi, které se staly včera.“¹⁵⁶

Macmillan formuloval svou odpověď generálu de Gaullovi až 21. ledna, tedy den před uzavřením francouzsko – německé smlouvy. Toho dne oznámil v projevu v Liverpoolu, že se jedná o značný neúspěch, i když ne osudový. Vytkl de Gaullovi, že měl-li pochybnosti od začátku, nevyjádřil je otevřeně a oznámil, že za selhání mají a musí být viněni pouze Francouzi.¹⁵⁷ Vytvořit takový obrázek nebylo pro britskou vládu příliš obtížné. Edward Heath řekl, že Britové mají morální výhodu, protože veškerá vina leží na francouzské vládě a náměstek ministra zahraničí Harold Caccia

154 Jouve, E., c. d., s. 509.

155 Davis, R.: *The 'Problem of de Gaulle': British Reactions to General de Gaulle's Veto of the UK Application to Join the Common Market*, in *Journal of Contemporary History*, Vol. 32, No. 4, s. 453.

156 *The Times*, 16. ledna 1963.

157 *The Guardian*, 22. ledna 1963.

poznamenal, že měla-li jednání selhat, nemohla selhat lepším způsobem – takto vzal alespoň de Gaulle vinu za selhání na sebe.¹⁵⁸

V Londýně se považovalo za samozřejmé odvolání některých projektů spolupráce s Francií, jako nadzvuková letadla či tunel pod kanálem La Manche, byla také zrušena plánovaná návštěva princezny Margaret v Paříži. Také Francouzi se ale snažili uvést do světa svou vlastní verzi celého případu; de Murville přišel s prohlášením (podle Heatha nepravdivým), že Velká Británie usilovala změnit Řmské smlouvy¹⁵⁹. Britský velvyslanec v Paříži Pierson Dixon dokonce oficiálně protestoval proti lžím a dezinterpretacím, které měly přicházet z oficiálních zdrojů (neobvinil však přímo prezidenta). Do své vlasti pak vzkázal: „Nesmíme zapomínat, že Francouzi využijí jakékoli příležitosti, aby nás poškodili. Útoky na Brity mají dokonce v Paříži dočasně přednost před útoky na Američany.“¹⁶⁰

Vláda posléze poznala zbytečnost útoků na Francouze a snažila se v novém světle přehodnotit zahraniční politiku. „Stejně jako vstup nebyl utopií, vyloučení není katastrofou,“ řekl Edward Heath v projevu na Velké radě FBI. Ačkoli bylo podle něj veto politické a neodpovídající zájmům Pětky, přimlouval se Heath za další spolupráci s Evropany včetně Francouzů. Posilovat by se podle něj měl také Západ jako celek a Británie by měla jasně podpořit Kennedyho *Trade Expansion Act*.¹⁶¹

V britském tisku se francouzské veto stalo hlavním tématem počátku roku 1963 (vedle smrti opozičního vůdce H. Gaitskella). Jediný celostátní deník, který selhání přihlášky přivítal, byl Beaverbrookův *Daily Express*. „Glory, Glory, Hallelujah. Je po všem. Britská nabídka Evropě je mrtvá. Nyní – vpřed,“ napsaly noviny 30. ledna, tedy den po definitivním ukončení všech jednání.¹⁶²

Ostatní tisk však odmítnutí Británie pobouřilo. Francouzský prezident nebyl v Británii nikdy příliš oblíben a po vetu dalo mnoho lidí průchod svým pocitům – často byl přirovnáván k Napoleonovi či dokonce Hitlerovi. „Vraťte se a zkuste to znovu, až budete starší – to nám de Gaulle radí... v Londýně od začátku vyjednávání nikdo nepochyboval, že generál de Gaulle bude velkou překážkou britskému vstupu. Nyní ukázal, jak už dal Macmillanovi jasně najevo před Vánocemi na zámku

158 Davis, R., c. d., s. 455.

159 FO 371/171421.

160 Davis, R., c. d., s. 456.

161 FO 371/171422, Heathův projev na Velké radě FBI.

162 Lieber, R. J., c. d., s. 223.

v Rambouillet, že u něj nenastala žádná změna názoru,“ napsaly 15. ledna *The Times*.¹⁶³

Týdeník *The Economist* vznesl otázku, proč de Gaulle, který mohl zastavit jednání na nějakém ekonomickém základě, argumentoval nevhodným charakterem Británie a principy uspořádání Šestky. Více než pro Británii a pro USA byla nastalá situace podle listu zkouškou pro Pětku, která do EHS investovala značné úsilí, a nyní byla tlačena do formátu uspořádání, který si nepřála. „Po pondělní tiskové konferenci v Elysée celý úžasný, bláznivý myšlenkový systém spatřil světlo světa spolu s de Gaullovým plánem pro dnešní Evropu: obnovenou Evropu roku 1810, soběstačnou, frankocentrickou, se dveřmi těsně zavřenými k národu obchodníků, s otočenými zády k Novému světu.“¹⁶⁴ *The Economist* se také pustil do kritiky nové francouzsko – německé smlouvy a německého kancléře Adenauera. Pokud se podle listu de Gaullovy hodiny zastavily v roce 1810, pak ty Adenauerovy v roce 1919 – první světová válka ho měla naučit, že mír v Evropě znamená spojení Francie a Německa. „Jeho naděje byly splněny, až když se k němu obrátil de Gaulle, přející si vyčištění Evropy od britského a amerického vlivu.“¹⁶⁵

Kontextu elysejské smlouvy si všímá také *The Observer*. Adenauer podle něj předpokládá, že po de Gaullově smrti se rozhodující silou v Evropě stane opět Německo, a účast Velké Británie by jeho dominantní postavení zkomplikovala. „Současná extrémní tvrdohlavost generála de Gaulla... pochází z korespondence s Dr. Adenauerem. Pro Dr. Adenauera, který slíbil, že na podzim odejde do důchodu, se krátí čas na založení jednotné Evropy, v níž by úzká spolupráce Francie a Německa byla hnací silou.“¹⁶⁶

„Jeho [de Gaullovy] sny často odhalují pravdu, ale mohou být také klamné. Jeho vznešené proklamace jsou často spravedlivé, ale někdy také zvrácené,“ napsal list *The Guardian*.¹⁶⁷ Podle něj se veto jistě projeví také na vztazích Spojených států s Evropou. „Prezident de Gaulle... odmítá americké vedení, stejně jako předseda Mao odmítá ruské vedení; a přestože Francie má menší reálnou sílu v západní alianci než Čína v komunistickém táboře, je dost silná na to, aby vytvořila impozantní překážku širší jednotě atlantického společenství, která se stala jedním z hlavních cílů americké

163 *The Times*, 15. ledna 1963.

164 *The Economist*, 26. ledna 1963.

165 *The Economist*, 19. ledna 1963.

166 *The Observer*, 20. ledna 1963.

167 *The Guardian*, 17. ledna 1963.

zahraniční politiky.“¹⁶⁸

Britská vláda se však musel rozhodnout, co bude dál – posílení vazeb na Commonwealth a ESVO pro ni bylo lákavé, ale i na vrcholu krize si uvědomovala, že budoucnost patrně leží v připojení k Římským smlouvám. Jistý pracovník ministerstva zahraničí k tomu poznamenal: „Neměli bychom vzbudit ve Francii příliš mnoho nedůvěry... protože s nimi možná budeme velmi brzy zase jednat.“¹⁶⁹ Dixon pak řekl, že britská budoucnost je ve sjednocené Evropě, přestože obnovení jednání zatím nebylo na stole.

Tím, že cíle zahraniční politiky zůstaly nezměněny, se de Gaulle stal „překážkou na mnoha cestách, kterými bychom se chtěli vydat“. V květnu 1963 napsal Dixon Cacciovi, že v de Gaullově pojetí Evropy jakožto rozšířené Francie není pro Velkou Británii místo. „Věří ve výlučné postavení Francie tak jako ve své vlastní. Máme co do činění s mužem, jehož politika je výrazně odlišná od té naší a někdy i nepřátelská, a který je hluboce ovládán emocemi, z nichž nejhlubší jsou pýcha a pomstychtivost.“¹⁷⁰

Britská diplomacie se snažila ze všech sil podkopat de Gaullovu pozici jak ve Francii (Dixon psal z Paříže, že jeho popularita dlouhodobě klesá), tak v Pětce – například návrhy na nové politické nebo vojenské vazby s Británií či dokonce vytvoření nové hospodářské organizace, jejímž by Británie byla členem a v níž by Francie nefigurovala. Pětka však přes odpor k de Gaullovi zůstávala věrná myšlence EHS a přetrvávalo také spojení mezi Paříží a Bonnem. Francouzské veto nechalo v britské zahraniční politice vakuum. Cílem nadále zůstával vstup do EHS, ale nikdo nevěděl, jak by se ho mělo dosáhnout. Británie chtěla Francii izolovat, ale mimo hlavní evropské organizace nemohla účinně hrát svou hru a byla sama izolována, neschopná ovlivňovat směřování Evropy, již se cítila být součástí jen částečně.

168 *The Guardian*, 15. ledna 1963.

169 Davis, R., c. d., s. 457.

170 Davis, R., c. d., s. 458.

Závěr

Zahraniční politika Velké Británie dlouho nechtěla připustit, že se její postavení po druhé světové válce výrazně změnilo a že ztratila svou velmocenskou pozici. Cítila oporu ve svém Společenství národů a také ve „zvláštním vztahu“ se Spojenými státy. Z tohoto důvodu necítila velkou potřebu zapojovat se do nově vznikajících evropských struktur, jež jí připadaly příliš nadnárodní. V případě obranného společenství se však Londýn aktivně angažoval; po neúspěchu francouzské varianty prosadil ministr zahraničí Anthony Eden svou vlastní v podobě Západoevropské unie, která více odpovídala britským zájmům.

Do jednání ohledně další podoby a míry evropské integrace se však Spojené království příliš nezapojilo. Messinské rozhovory a tzv. Spaakova komise, jednající o Společném trhu, se prakticky obešla bez britské účasti. V březnu roku 1957 podepsalo šest států v Římě smlouvy o vzniku Evropského hospodářského společenství a Evropského společenství pro atomovou energii. Londýn se mezitím snažil prosadit vlastní řešení, které by mu umožnilo podílet se na evropském obchodu a zároveň nepoškodilo jeho vztahy s Commonwealthem a USA. Prosazoval tedy širší zónu volného obchodu, založenou na OEEC. Tuto variantu však Francie a s ní celá tzv. Šestka odmítla.

Britské řešení však oslovilo šest jiných evropských států, které sdílely skepsi z přílišné míry integrace. První jednání o vzniku nové organizace zajistila Federace britského průmyslu, jež měla na udržení a navázání obchodních styků s Evropou největší zájem. Odpovědnost posléze přejal konzervativní kabinet Harolda Macmillana a vyjednal k 1. červenci 1960 vznik Evropského sdružení volného obchodu. Toto značně nesourodého uskupení se mělo stát mostem k přidružení jeho členů k EHS, to však bylo již téhož roku Šestkou implicitně odmítnuto.

Premiér Macmillan v průběhu roku došel k tomu, že ESVO patrně nesplní očekávaný účel a začal se přiklánět k podání přihlášky do EHS. Byl si vědom ztráty britského vlivu ve světě, zvláště po několika vojenských i politických neúspěších, a obával se nebezpečí izolace. Americké administrativy prezidentů Eisenhowera i Kennedyho si přály silnou a jednotnou Evropu, jednoznačně dávaly přednost Šestce před Sedmičkou a podporovaly vstup Velké Británie do struktur EHS. Na Macmillanovo rozhodnutí mělo vliv i zahájení nové vlny dekolonizací a začlenění

nově vzniklých států do Commonwealthu, jenž tím byl dále oslaben.

V červenci 1961 nakonec premiér oznámil úmysl podat do EHS přihlášku. Jeho snaha se však setkala s pochopením jen částečně. Příznačným se stalo to, že daná otázka nerozpoltila politickou scénu podle stran, ale napříč jimi; v každé byly poměrně silné skupiny zastánců i odpůrců vstupu. Odpůrci členství v Konzervativní straně argumentovali především omezením suverenity, narušením závazků vůči ESVO a Commonwealthu, v němž viděli dědice a připomínku imperiální Británie, dále nepříznivými podmínkami pro domácí zemědělce. Macmillan je však ujišťoval, že se nejedná o politické společenství a že nejde o volbu mezi EHS a Commonwealthem. Toryové se postupně obraceli – Macmillan tomu dopomohl dosazením mladých a proevropsky smýšlejících mužů do kabinetu – a na stranickém sjezdu v říjnu 1962 se jednoznačně vyjádřili pro vstup.

Labouristé byli rozdělení více podle pravolevého spektra. Levicová část strany britskou účast odmítala – Společný trh by totiž nutně byl v rozporu se státními zásahy do ekonomiky, které by v případě sestavení vlády zamýšleli učinit. Pravicové křídlo bylo vstupu poměrně nakloněno a podporovala jej řada vlivných osobností, ale opoziční leader Hugh Gaitskell, ač příslušník této větve, se nakonec přiklonil k odpůrcům. Kromě osobní nostalgie hrálo roli i přijetí pro-vstupní politiky Konzervativní stranou v téže době a potřeba vymezit se vůči ní.

Po podání přihlášky se téma členství ve Společenstvích značně zpolitizovalo a zmedializovalo. Za vstup i proti němu začala lobbovat řada nově vzniklých politických i nepolitických organizací a uskupení. Tato sdružení organizovala mítinky, vydávala knížky a pamflety, pořádala debaty s politiky. Vliv odpůrců na rozhodování vlády však byl velmi omezený – také proto, že byli roztrženi a nenabízeli jednotnou alternativu. Většímu vlivu se těšily velké sektorové organizace. Federace britského průmyslu se vyslovila pro vstup za splnění určitých podmínek; stejně tak Odborový kongres, který se sice vyjádřil zdrženlivěji, ale o svých požadavcích s vládou pravidelně jednal. Výrazně proti se postavila Národní farmářská unie, která se obávala přechodu na evropský zemědělský systém a kladla podmínky, které se s členstvím neslučovaly.

Většina celostátních periodik se v průběhu let 1960 a 1961 přiklonila k podpoře vstupu do EHS. Výrazně proti tomu se postavil pouze deník *Daily Express*, který organizoval silně protievropskou kampaň. Veřejnost se však dělila spíše podle politických stran, než podle tisku. Podání přihlášky schvalovali spíše lidé

s vyšším vzděláním a na vyšší sociální úrovni a také většina průmyslníků, finančníků a médií. Požadavky a podmínky různých sektorových a nátlakových skupin ale jednání s představiteli Šestky značně zkomplikovaly.

Státy Společenství na britskou iniciativu reagovaly příznivě a na podzim roku 1961 byly v Bruselu zahájeny přístupové rozhovory. Největší překážkou se ukázalo být podle očekávání britské zemědělství, které fungovalo na jiném systému než to evropské a zejména Francie se obávala z narušení společné zemědělské politiky, jejíž návrh se projednával paralelně s bruselskými jednáními. Další obavy Šestky pramenily z Commonwealthu, jehož se Británie nechtěla vzdát, a také z nejednotného postoje britské domácí politické reprezentace.

Účast Spojeného království nejvíce podporovaly země Beneluxu, které se snažily vymanit z vleku francouzsko – německého vedení. Německý kancléř Adenauer sice spíše preferoval evropskou strukturu budovanou na základě spojení s Paříží, ale jiní vlivní členové jeho kabinetu se stavěli více pro-britsky. Největší výhrady měla podle očekávání Francie. Její prezident Charles de Gaulle měl obavy ze ztráty vůdčí pozice v Evropských společenstvích a skrze Británii také zvýšeného vlivu USA na Evropu, již si představoval jako třetí světovou velmoc, nezávislou na dvou stávajících. Argumentoval také odlišným, ostrovním charakterem britského hospodářství, vázaného na země Commonwealthu.

Dne 14. ledna 1963 oznámil na tiskové konferenci svůj nesouhlas s britským členstvím v EHS a uvedl, že Británie na něj zatím není připravena. Delegation v Bruselu jeho vystoupení odsoudily a snažily se najít cestu, jak v rozhovorech pokračovat. Konrad Adenauer však vyjádřil svou podporu de Gaullovu postupu tím, že s ním 22. ledna podepsal elysejskou smlouvu a Londýna se nezastal. K ukončení jednání došlo 29. ledna a Společenství se ocitla v krizi.

Způsob, jakým francouzský prezident svůj nesouhlas vyjádřil, kritizovala velká většina anglických novin; na de Gaullovu vizi bylo pohlíženo jako na nový bonapartismus. Konzervativní politici dávali najevo, že je třeba se neohlížet a pokračovat dále. De Gaullovo veto odsoudili, ale snažili se nezavřít si svým chováním dveře do Evropy úplně. Avšak neúspěch v klíčové otázce zahraniční politiky Konzervativní stranu značně poškodil a sehrál roli v odstoupení premiéra Macmillana v říjnu 1963 a při prohře konzervativců o rok později.

Vládu sestavil nový labouristický vůdce Harold Wilson. I on pochopil nutnost ucházet se o členství v EHS a přesvědčil o ní i svou stranu – v roce 1967 však byla i

jeho snaha odmítnuta prezidentem de Gaullem. Teprve po generálově odstoupení v roce 1969 mohlo dojít dalším jednáním a konečně i přistoupení Velké Británie do Společného trhu v roce 1973. Veřejnost však nebyla nadšena a v referendu, které bylo ke členství zpětně vypsáno, zvítězilo setrvání jen těsně. K tradičnímu britskému euroskepticismu se přidal i fakt, že byla Británie dvakrát odmítnuta a nepodílela se tak na Společném trhu v době jeho největší prosperity.

Prameny a literatura

Prameny

The National Archives – Kew, London

FO 371/423

FO 371/171443

FO 371/171422

FO 371/171421

FO 371/171420

FCO 30 37 MEF 3/7/4

FCO 30 53 MEH 5/5/1

FCO 30 129 MEK 1/11/6

FCO 30 130 MEK 1/11/7 PTA

FCO 30 131 MEK 1/11/7 PTB

FCO 30 132 MEK 2/1/3

FCO 30 168 MEK 3/2

Literatura

Britain in the European Community, prepared for the Foreign and Commonwealth Office by Reference Services, London 1983

Ball, S., *The Conservative Party since 1945*, Manchester 1998

Beloff, Max, *The United States and the Unity of Europe*, London 1963

Davis, Richard, *The 'Problem of de Gaulle': British Reactions to General de Gaulle's Veto of the UK Application to Join the Common Market*, in *Journal of Contemporary History*, sv. 32, č. 4 (říjen 1997), s. 453-464

De Gaulle, Charles, *Mémoires d'espoir*, Paris 1972

Deighton, Anne, *British Foreign Policy-making: the Macmillan Years*. In *British foreign policy 1955-1964 contracting options*, London 2000

Ellison, James R. V.: *Accepting the inevitable: Britain and European integration*. In *British foreign policy 1955-1964 contracting options*, London 2000

Erva, Martin, *Great Britain and European Integration. From the European Free Trade Association to the European Community*, in *The Twentieth Century –*

Dvacáté století, 2010/2, s. 51-65

Forster, Anthony, *Euroscepticism in contemporary British Politics: Opposition to Europe in the British conservative and labour parties since 1945*, London – New York 2002

George, Stephen, *An awkward partner: Britain in the European Community*, Oxford 1998

Gerbet, Pierre, *1957, la Naissance du Marché Commun*, Bruxelles 2007

Gerbet, Pierre, *Budování Evropy*, Praha 2004

Jouve, Edmond, *Le général de Gaulle et la construction d'Europe (1940-1966)*, Tome I et II, Paris 1966

Kitzinger, Uwe Webster, *The politics and economics of European integration*, New York 1963

Koss, Stephen E., *The Rise and Fall of the Political Press in Britain*, Vol II, *The Twentieth Century*, Chapel Hill 1984

Lieber, Robert J., *British Politics and European Unity: Parties, Elites, and Pressure Groups*, Los Angeles, London and Berkeley 1970

Sampson, Anthony, *Macmillan: a Study in Ambiguity*, London 1967

Schlesinger A. M., *a Thousand Days: John F. Kennedy in the White House*, New York 1967

Seaton, James – Curran, Jean, *Power without Responsibility: The Press and Broadcasting in Britain*, London 1991

Spittles, Brian, *Britain since 1960*, London 1995

Thompson, David, *General de Gaulle and the Anglo-Saxons*, in *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, sv. 41, č. 1 (leden 1965), s. 11-21

Van Hartesveldt, Fred R., *Race and Political Parties in Britain, 1954-1965*, in *Phylon (1960-)*, sv. 44, č. 2, s. 126-134.

Warner, Geoffrey, *Why the General Said No*, in *International Affairs (Royal Institut of International Affairs 1944-)*, sv. 72, č. 4 (říjen 2002), s. 869-882

Tisk

The Observer, leden – únor 1963

The Guardian, leden – únor 1963

The Times, leden – únor 1963

The Economist, leden – únor 1963